

Науково-дослідний інститут
публічної політики і соціальних наук

**Правова доктрина,
правоутворення та правозастосування:
проблеми зв'язку та шляхи розвитку**

Тези доповідей учасників
II Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 10 грудня 2024 року)

Харків 2024

**УДК 34(477)
П68**

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук
(протокол № 8 від 10 жовтня 2019 року)*

*Конференція зареєстрована Українським інститутом
науково-технічної експертизи та інформації
(посвідчення № 517 від 02 жовтня 2019 року)*

П68 **Правова** доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2024 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків: НДІ ППСН, 2024. **186** с.

Збірник містить матеріали, у яких висвітлено сучасні проблеми теорії права, адміністративного, конституційного, цивільного, трудового, екологічного, кримінального, кримінального процесуального та інших галузей права.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів та студентів юридичних закладів вищої освіти, а також юристів-практиків.

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори та їх наукові керівники. Деякі доповіді та повідомлення мають дискусійний характер, оскільки в них висловлюється особиста думка автора, яка не завжди збігається з поглядами членів редколегії.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук (<https://library.pp-ss.pro>).

© Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук, 2024

ЗМІСТ

КЛЕМПАРСЬКИЙ М. М.

Щодо питань підвищення гнучкості правового регулювання трудових відносин та сприяння мобільності працівника у реалізації його права на працю7

ГОЛУБОВ А. Є.

Морально-етичні принципи як підґрунтя формування доброчесності працівників суду і правоохоронних органів.....10

ПРИСЯЖНЮК О. А.

Дискреційні повноваження правоохоронних органів на початковій стадії провадження в справі про адміністративне правопорушення.....14

ПЛАХТІЙ В. М.

Класифікація функцій Військової служби правопорядку у Збройних Силах України17

ЮРТАЄВА К. В., МІХЕЄНКО О. А.

Правові обмеження виправданості дій, спрямованих на виконання обов'язку щодо захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України20

ХОРОБРИХ П. М.

Форми контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, що здійснюють перевезення пасажирів автомобільним транспортом.....25

КОЛЕСНИК Т. В.

Окремі аспекти відшкодування роботодавцем моральної шкоди працівнику: аналіз судової практики28

ВАСЯНОВИЧ Л. В.

Система адміністративно-правового моніторингу ефективності професійного навчання поліцейських: становлення та розвиток.....31

ЛЕВИЦЬКИЙ О. О.

Міжнародно-правові засади забезпечення карантинних та протиепідемічних заходів34

РОМАСЄВ О. В.

Вплив воєнного стану на реалізацію принципу змагальності сторін у кримінальному процесі37

РОМАНЮК М. Ф.

Функціональне призначення спеціального судового провадження.....41

БІЛЕНЬКИЙ Д. В.	
Роль дізнавача у формуванні доказової бази на початкових етапах кримінального провадження	44
ГОРДЕЄВ Є. А.	
Міжнародний досвід організації діяльності авіаційних підрозділів правоохоронних органів та його імплементація в Україні	47
ЧОРНИЙ С. С.	
Проблеми правового регулювання організаційної структури Бюро економічної безпеки України.....	51
КУТНИК С. С.	
Психолого-педагогічні основи розвитку полікультурної компетентності майбутніх поліцейських.....	55
ГЛАДКИЙ Д. І.	
Забезпечення законності та прозорості в адміністративно-правовому регулюванні діяльності митних брокерів	59
МЕЛЬНИЧУК В. О.	
Особливості реалізації адміністративно-правових повноважень органів місцевого самоврядування в умовах дії правового режиму воєнного стану: проблеми теорії та практики	62
ВИЛКОВ С. В.	
Ефективність функціонування адвокатського самоврядування в контексті європейського вибору України.....	66
ЛАШУТІН С. О.	
Особливості трудової правосуб'єктності працівників прокуратури України	71
ОЛЕКСІЄНКО О. С.	
Дистанційна та надомна робота: спільні та відмінні риси	75
БУРДОЛЬ В. В.	
Правовий режим та особливості правозастосування норм інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві	78
БОЛІЙ О. П.	
Юридичні гарантії як елемент адміністративно-правового статусу підрозділів внутрішньої безпеки як суб'єкту профілактичної діяльності.....	82

ПОПОВИЧ І. М.

Співвідношення принципів верховенства права та законності
під час здійснення правосуддя85

**ЩОДО ПИТАНЬ ПІДВИЩЕННЯ ГНУЧКОСТІ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН
ТА СПРИЯННЯ МОБІЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА
У РЕАЛІЗАЦІЇ ЙОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ**

Микола Миколайович КЛЕМПАРСЬКИЙ,

*докт. юрид. наук, професор,
професор кафедри цивільного,
трудового права та права соціального
забезпечення Донецького державного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0001-7948-5706>*

Як зазначає О. В. Таможанський: «Гнучкість правового регулювання трудових відносин означає укладення трудових договорів на умовах неповного робочого часу, з гнучким режимом роботи, з надомними та дистанційними працівниками та ін..» [1, с. 558]. Слушною є думка О. С. Погорелової з приводу того, що: «Гнучкість регулювання трудових відносин відіграє важливу роль у розвитку сучасного трудового права та постає ефективним елементом регулювання ринку праці в контексті адаптації трудових відносин до сучасних соціально-економічних і політичних умов, у зв'язку з чим при реформуванні трудового законодавства України повинні бути враховані ідеї гнучкості, які стимулювали б зростання продуктивності праці і якості продукції, в удосконаленні умов праці, режимів робочого часу, що сприяє збалансуванню інтересів працівників і роботодавців у трудових правовідносинах» [2, с. 76].

Так, останнім часом у трудовому законодавстві проведено врегулювання питань, гнучкого режиму робочого часу, дистанційних працівників та надомників, що є позитивним моментом та значним проривом в підвищенні ефективності правового регулювання трудових відносин та рівня його гнучкості. Питання щодо надомної роботи та дистанційної праці були врегульовані в Кодексі законів про працю України у 2021 році. Саме Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» від 04.02.2021 № 1213-ІХ було доповнено положення КЗпП України статтям 60-1, 60-2, в яких, нарешті, було законодавчо визначено такі поняття як «надомна робота», «дистанційна робота».

Відповідно до ст. 60-1 КЗпП України під надомною роботою законодавець пропонує розуміти форму організації праці, за якої робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю

закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими чи робочими приміщеннями роботодавця [3]. Тобто, під час надомної праці за працівником все ж таки визначається конкретне робоче місце, яке може бути як вдома, або у спеціально обладнаному приміщенні, проте, поза межами приміщеннями роботодавця. Це є однією з основних ознак, яка відрізняє таку форму організації праці від дистанційної роботи.

Що ж стосується дистанційної роботи, то вона в законодавстві визначається як форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [3]. Тобто така форма організації праці як дистанційна робота надає працівнику більшої можливості у виборі свого робочого місця, воно не обмежується домом, чи певним приміщенням. Дистанційній працівник може виконувати свою роботу будь-де, наприклад, на лавці в парку, в кафе, в готелі, тощо. І однією з обов'язкових умов дистанційної праці є те, що працівник повинен виконувати свою роботу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій: Інтернету, комп'ютера, різних гаджетів (телефону).

Проте зазначені в КЗпП України норми щодо дистанційної роботи, все ж таки не в повній мірі розкривають особливості праці дистанційних працівників. Тому слід погодитись з думкою О. О. Гаврилової, що: «Недостатнім та незавершеним є процес правового урегулювання дистанційної роботи, оскільки така окрема форма організації праці як дистанційна робота потребує більш детальної регламентації: визначення чіткого механізму укладення трудового договору з працівником, який виконуватиме роботу дистанційно, чітких напрямів взаємодії між роботодавцем та працівником, визначення особливостей робочого часу і часу відпочинку працівника, механізму захисту трудових прав таких працівників» [4].

Але в цілому, той факт, що було запущено процес правового врегулювання гнучких форм праці, все ж таки є позитивним моментом для розвитку трудового права та розвитку трудового ринку. Тому, враховуючи нинішні обставини, першочерговою метою чинного законодавства про працю є вдосконалення різноманітних форм зайнятості, приведення їх у відповідність до потреб сучасного суспільства, що стрімко розвиваються, і створення робочих місць для тих, хто їх потребує.

Список використаних джерел

1. Таможанський О.В. Зарубіжний досвід правового регулювання запровадження гнучких форм праці. *Юридична наука*. 2020. № 2(104). С. 557-564.
2. Погорелова О.С. Ідеї посилення гнучкості правового регулювання трудових відносин. *Соціальне право*. 2017. № 2. С. 70-77.
3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971 р., / Додаток до № 50.
4. Гаврилова О.О. Проблеми правового регулювання дистанційної (надомної) роботи: Матеріали круглого столу «Актуальні проблеми трудового, земельного та екологічного права в умовах євроінтеграції» (м. Ірпінь, 7 жовтня 2020 р.). С. 32-35.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЯК ПІДҐРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ СУДУ І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

*канд. юрид. наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри права Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0001-8608-4206>*

Розбудова України як демократичної, соціальної та правової держави неможлива без всебічного утвердження та забезпечення належної реалізації в суспільному житті окремих визначальних саме для такого типу держави положень. Зокрема до їх числа можна віднести такі як: визнання людини найвищою соціальною цінністю, повага до її прав та свобод, верховенство права, законність, поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, рівність конституційних права і свободи громадян та рівність перед законом і судом, взаємна відповідальність держави та особи та низка інших.

Утвердження та забезпечення цих положень у сучасних умовах існування людини та суспільства покладається на державу. Належне їх здійснення та дотримання з боку держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, по-перше, є їх обов'язком в сенсі необхідності діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, які закріплюють вказані положення, по-друге, виступає умовою гарантування прав та свобод людини в країні, по-третє, є засобом втілення засад того конституційного ладу, який закріплено в Основному Законі нашої держави, по-четверте, діє як складова способу імплементації загальновизнаних принципів і норм міжнародного права в національне право та правозастосовну практику. Тому варто вказати на важливість їх належної та всебічної реалізації завдяки правозастосовній діяльності уповноважених органів.

Але варто зауважити, що діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб може бути охарактеризована не тільки як процес застосування правових норм. Вказана діяльність може бути визначена як самостійний різновид соціальної діяльності (активності) відповідних організаційних утворень, а також як соціальні акти поведінки відповідних осіб. Така соціальна діяльність (активність) є формою взаємодії між елементами механізму держави та людиною і суспільством, результатом якої є як виконання державою її функцій, так і забезпечення стабільності розвитку

відповідних суспільних відносин, підтримання життєдіяльності певного соціуму. Отже, належним чином здійснювана державою та її представниками діяльність, яка відповідає та здійснюється згідно засад демократичної, соціальної та правової держави виступає умовою гідного існування людини, розвитку суспільства та держави.

При цьому звернемо увагу на той факт, що в основі формування поведінки особи, груп осіб та їх спільностей лежать певні соціальні цінності, які притаманні конкретному суспільству та відображують загальний рівень його розвитку та розвитку індивідів, які його утворюють. І можна вести мову про те, що залежно від поширеності, усталеності, визнання та сприйняття, а також дотримання тих чи інших цінностей окремими індивідами та суспільством в цілому, визначається зміст та характер їх соціальної поведінки (активності), а отже і її результати. Відповідно можемо констатувати, що певні цінності за умови їх втілення в суспільне життя, відображення у свідомості особи, сприйняті нею як імперативів та мотивів її поведінки здатні або сприяти їх розвитку, наприклад, в дусі розбудови демократичної держави та громадянського суспільства, або стати передумовою стану аномії.

Важливу роль в сучасній державі, зокрема у забезпеченні дотримання законності та правопорядку, запобіганню стану беззаконня, гарантуванні прав та свобод особи, всебічній реалізації принципу верховенства права отримує діяльність працівників суду і правоохоронних органів. Саме завдяки їй з суспільного життя усуваються негативні фактори та явища, забезпечується охорона та захист прав та свобод людини, вирішуються соціальні конфлікти між членами суспільства, забезпечується баланс інтересів між різними суспільними групами та гілками влади. Отже, вкрай важливим є забезпечення соціальної діяльності (активності) працівників суду і правоохоронних органів в інтересах людини, суспільства та держави саме з урахуванням та на ґрунті тих цінностей, які визначають сутність та зміст, а також характер демократичної, соціальної та правової держави. Або з іншого боку можна зазначити, що діяльності працівників суду і правоохоронних органів демократичної, соціальної та правової держави не може існувати та здійснюватися у відриві від тих цінностей, які визначають сутність та зміст, а також характер діяльності держави вказаного типу.

Частину таких цінностей становить певний комплекс морально-етичних основ поведінки працівників суду і правоохоронних органів, які утворюють базис такої особистісної характеристики індивіда як добросовісність, відповідальне відношення до виконуваних за посадою обов'язків. Тому виділення таких цінностей як самостійних явищ, визнання особою як імперативів та мотивів її поведінки й дій, дотримання нею їх у своїй діяльності, протидія будь-яким формам їх недотримання є необхідним фактором та запорукою того, що діяльність працівників суду і правоохоронних органів буде відповідати змісту та характеру реалізації правоохоронної функції демократичної, соціальної

та правової держави, а також забезпечувати реалізацію очікувань індивідів та соціуму щодо втілення в суспільному житті таких засад як справедливість, гідність рівність, свобода.

Зокрема як такі цінності можемо виділяти вимоги професійної етики, доброчесність, відповідальність працівників суду і правоохоронних органів. Тобто мова йде про певну систему морально-етичних засад їх діяльності. Такі або схожі за змістом засади-вимоги до представників правничої професії знаходять своє визнання та закріплення на рівні міжнародних правових актів, зокрема мова йде про Європейський кодекс поліцейської етики, Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства, Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, Кодекс поведінки службовців органів правопорядку, Керівні принципи ООН щодо ролі обвинувачів, Бангалорські принципи поведінки суддів тощо. У правовій системі України наведені вимоги закріплено в таких актах як «Правила етичної поведінки поліцейських», «Правила адвокатської етики», «Правила професійної етики нотаріусів України», «Кодекс професійної етики приватних виконавців України», «Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів», «Кодекс професійної етики суддів» тощо.

Наведене вказує на не аби яку значущість та роль вказаних цінностей як основи, вимог до здійснення, а також критеріїв оцінки діяльності працівників суду і правоохоронних органів. Ухвалення цих та низки інших етичних кодексів або правил, забезпечення належної реалізації встановлених ними вимог до поведінки працівників суду і правоохоронних органів безумовно сприяє зміцненню довіри до держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також створює передумови для утвердження авторитету закону та права, гарантування прав і свобод людини і громадянина.

Підсумовуючи наведене варто зазначити наступні узагальнення:

- морально-етичні засади діяльності працівників суду і правоохоронних органів відіграють вкрай важливу роль у становленні України саме як демократичної, соціальної та правової держави;

- існує необхідність подальшого формування правової свідомості та правової культури як майбутніх, так і діючих працівників суду і правоохоронних органів саме з урахуванням вимог професійної етики на ґрунті цінностей доброчесності та відповідальності;

- потребують свого подальшого впровадження в зміст правового регулювання діяльності працівників суду і правоохоронних органів вимоги професійної етики та доброчесності як безпосередні форми та засоби здійснення ними державно-владних повноважень, умови та способи виконання посадових обов'язків в інтересах людини, суспільства, держави;

- свого подальшого удосконалення потребує механізм державного, корпоративного та громадського контролю за дотриманням в діяльності працівників суду і правоохоронних органів вимог професійної етики та

доброчесності, а також механізм притягнення винних у їх порушенні осіб до юридичної відповідальності;

- існує потреба у формуванні нетерпимості серед працівників суду і правоохоронних органів, їх об'єднань, нетерпимості з боку окремих громадян та суспільства в цілому до будь-яких проявів порушення норм професійної етики та доброчесності у правничій сфері;

- доцільним є розробка та впровадження механізмів обмеження доступу до діяльності у правничій сфері осіб, які не відповідають вимогам професійної етики та доброчесності або допустили порушення таких норм.

Вбачається, що прийняття вказаного підходу за основу та належна реалізація відповідних заходів у цій сфері на організаційно-правовому, інституційному рівнях, а також на персональному рівні окремих працівників суду і правоохоронних органів щодо вдосконалення національної практики діяльності у цій сфері саме з урахуванням та на ґрунті вимог професійної етики та доброчесності є одним з основних чинників розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави, де дійсно створені умови для утвердження та забезпечення прав і свобод людини та повною мірою діє засада верховенства права.

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ПОЧАТКОВІЙ СТАДІЇ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Олександр Анатолійович ПРИСЯЖНЮК,

*канд. юрид. наук, докторант
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0000-3178-6809>*

Якщо говорити про початкову стадію провадження в справах про адміністративні правопорушення, то вона складається з таких етапів: порушення справи; попереднє з'ясування обставин справи та збирання доказів; процедурне оформлення матеріалів справи; направлення справи на розгляд за підвідомчістю. Вважаємо за доцільне погодитися з позицією О.А. Банчука, що початком адміністративно-деліктного провадження необхідно вважати не складення формального протоколу, а момент отримання інформації про вчинення порушення, самостійного виявлення ознак діяння чи вчинення певних дій щодо особи [1, с. 222].

Насамперед варто зауважити, що дискреційні повноваження проявляються безпосередньо вже на першому етапі, оскільки посадова особа правоохоронного органу має прийняти рішення про наявність у неї компетенції щодо реагування на повідомлення про конкретну подію. Законодавець у ст. 255 КУпАП визначив перелік осіб, які наділені правом складати протокол про адміністративні правопорушення, а також закріпив підвідомчість кожного із суб'єктів владних повноважень в главі 17 КУпАП.

Крім того, щодо використання адміністративного розсуду на цьому етапі потрібно пам'ятати і вимоги ст. 247 КУпАП, яка визначає перелік обставин, за наявності яких провадження в справі не може бути розпочато. Доречно у цьому зв'язку звернути увагу і на обставини, що виключають адміністративну відповідальність (ст. ст. 17-20 КУпАП), а також на можливість звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення (ст. 22 КУпАП). Так, при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням [2].

Дискреція знаходить своє відображення також у процедурі визначення видів доказів, які будуть підтверджувати факт адміністративного правопорушення, визначення порядку їх збирання та фіксації. Наявність дискреційних повноважень прослідковується і у можливості застосування заходів забезпечення провадження. Ці заходи мають несамотійний, допоміжний характер, спрямовані на

припинення протиправної поведінки особи, складання протоколу про адміністративне правопорушення, створення належних умов для здійснення провадження в справах про адміністративні правопорушення. Крім того, вони мають особливу підставу застосування – вчинення особою протиправного діяння і відповідне здійснення щодо нього певних процедурних дій; персоналізацію особи правопорушника, щодо якого здійснюється провадження; чітко визначені процедурні межі застосування (під час або після вчинення правопорушення) [2].

Разом з тим зауважимо, що адміністративний розсуд має опиратися на доцільність використання конкретного виду заходу забезпечення провадження, його пропорційність вчиненому діянню та ефективність застосування в даних умовах. Навіть у межах конкретного заходу забезпечення провадження в окремих випадках є альтернатива вибору. Наприклад, тимчасове затримання транспортного засобу можливе або шляхом блокування автомобіля спеціальним пристроєм або шляхом його евакуації та доставлення для зберігання на спеціальний майданчик [3].

Адміністративний розсуд діє також і при пошуку понять для фіксації вчинення певних процедурних дій, враховуючи доцільність залучення саме цієї особи в якості понятого. Звісно адміністративний розсуд застосовується і при обранні місця проведення особистого огляду. Крім того, дискреція наявна і при визначенні доцільності проведення огляду речей, ручної поклажі, багажу, знарядь полювання і лову риби, добутої продукції, транспортних засобів та інших предметів. Зокрема посадова особа правоохоронного органу має прийняти рішення, чи є конкретний випадок невідкладним. Адже огляд здійснюється, як правило, у присутності особи, у власності (володінні) якої речі перебувають. А невідкладних випадках зазначені речі, предмети може бути піддано оглядові за участі двох понять під час відсутності власника (володільця) [3].

До того ж, дискреція наявна і під час кваліфікації правопорушення. Власне від цієї дії безпосередньо залежить вид майбутнього провадження, адже у ст. 258 КУпАП визначено випадки, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається. Розсуд необхідний також при виборі строку адміністративного затримання. Наприклад, на відміну від загального строку затримання, який становить 3 години, осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження – до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання [3].

Певною мірою дискреція наявна і на етапі оформлення матеріалів. Так, посадова особа самостійно, на власний розсуд відображає всі обставини об'єктивної сторони в протоколі про адміністративне правопорушення в тій мірі, яка дозволить особі, що розглядатиме справу,

мати уявлення про її обставини. Крім того, посадова особа правоохоронного органу, визначаючи склад правопорушення, з'ясовує, на кого має бути складено протокол. Зокрема у разі вчинення адміністративного правопорушення неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років протокол про адміністративне правопорушення складається стосовно одного з батьків цієї особи або особи, яка їх замінює, відповідно до частини третьої статті 184 КУпАП. У разі вчинення неповнолітньою особою віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років низки адміністративних правопорушень, передбачених КУпАП, протокол про складається стосовно цієї особи [4]. Вочевидь, адміністративний розсуд присутній і на етапі передачі матеріалів справи на розгляд уповноваженій особі. Наразі залежно від правового статусу лідируючого суб'єкта, якому підвідомча справа, можна визначити такі варіанти завершення цього етапу:

- 1) перехід органу, якому підвідомча справа, від порушення провадження у справі та складення протоколу до розгляду;
- 2) передача справи в межах одного органу від посадової особи, що проводила перевірку, вищій посадовій особі, уповноваженій її розглядати та приймати рішення у справі;
- 3) передача справи на розгляд від одного органу (посадової особи) до органу (посадової особи), що не перебуває в прямому підпорядкуванні;
- 4) передача справи на розгляд суду (судді).

Отже, цей етап у провадженні в справах про адміністративні правопорушення присутній у випадках, коли орган (посадова особа) має право самостійно накласти на правопорушника адміністративне стягнення і виконати постанову у справі [5, с. 83]. Водночас для кожної процедури наявні певні межі дискреційних повноважень, завдяки чому реалізуються принципи адміністративних процедур та виносяться законні й об'єктивні рішення по справі. Крім того, завдяки дискреції правоохоронні органи отримують можливість обрання найбільш доцільного варіанта поведінки в кожному конкретному випадку, що дозволяє ефективно виконувати їх повноваження і сприяє забезпеченню прав, свобод та інтересів громадян.

Список використаних джерел

1. Адміністративне деліктне законодавство: зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / авт.-упоряд. О.А. Банчук. Київ: Книги для бізнесу, 2007. 912 с.
2. Галабурда Н.А. Діяльність міліції щодо застосування заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2011. С. 23-24.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/>
4. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: Наказ МВС 06.11.2015 № 1376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#n54>
5. Гнатюк С.С. Проведення в справах про адміністративні проступки: проблемні питання структури: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 156 с.

КЛАСИФІКАЦІЯ ФУНКЦІЙ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Віктор Миколайович ПЛАХТІЙ,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0006-1690-9149>*

Функції як елемент змісту адміністративно-правового статусу окреслює основні напрямки діяльності суб'єкта щодо вирішення поставлених завдань. Не виключенням є й діяльність Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Саме функції, як вбачається, відображають практичний бік діяльності даного правоохоронного формування у складі ЗСУ. З точки зору етимології, категорія «функція» розкриває те до чого прагнуть, робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось, призначення, роль чого-небудь [1, с. 653]. Доцільно підкреслити справедливості зауваження Б.М. Ринажевського, що функції безпосередньо впливають на елементи організації суб'єкта військового адміністрування (компетенція, структура, система), яким є Служба правопорядку, а також її діяльності (розробка та прийняття рішень, їх реалізації, визначення обсягу та характеру інформації, форм її обробки та передачі) тощо [2].

Аналіз Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» дає можливість класифікувати функції Служби правопорядку наступним чином:

- боротьба із злочинами та іншими правопорушеннями (попереджувати, виявляти, припиняти кримінальні та інші правопорушення, вчинені у військових частинах, а також в інших місцях військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків; приймати та реєструвати заяви і повідомлення про злочини та інші правопорушення, вчинені у військових частинах, а також в інших місцях, своєчасно приймати стосовно них обґрунтовані і законні рішення; припиняти адміністративні правопорушення і здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, що віднесені до компетенції цієї Служби Кодексом України про адміністративні правопорушення; повідомляти органи державної влади та органи місцевого самоврядування, військове командування, органи військового управління, громадськість за місцем служби або роботи особи, в тому числі цивільних громадян, які незаконно перебували на території військової частини або військового об'єкта і вчинили протиправні дії, про вчинення ними правопорушення, провадження стосовно якого належить до компетенції Служби правопорядку; проводити розшук вогнепальної зброї, бойових припасів

до неї або вибухових речовин, викрадених або втрачених у військових частинах; повідомляти не пізніше ніж у триденний строк про вчинення військовослужбовцями та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів кримінальних та інших правопорушень командирів (начальників) військових частин, до особового складу яких належать такі особи, а відповідного прокурора – негайно [3]);

- попереджувально-виховні (виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та інших правопорушень, вживати заходів щодо їх усунення, брати участь у правовому вихованні військовослужбовців, працівників ЗСУ; брати участь у проведенні профілактичної роботи серед військовослужбовців, схильних до вчинення правопорушень, сприяти військовому командуванню, органам військового управління в забезпеченні військової дисципліни серед військовослужбовців) [3];

- функції у сфері взаємодії (взаємодіяти з військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, органами Національної поліції, іншими правоохоронними органами, у тому числі обмінюватися з ними інформацією для виявлення правопорушень; виконувати в установленому законом порядку і в межах своєї компетенції доручення слідчого, прокурора, ухвали суду та постанов суддів; надавати у межах своєї компетенції допомогу органам державної влади, органам місцевого самоврядування, військовому командуванню, органам військового управління та їх представникам, громадським організаціям у провадженні їх законної діяльності у разі протидії їм або небезпеки з боку правопорушників - військовослужбовців ЗСУ; забезпечувати збереження знайдених, вилучених у затриманих та заарештованих осіб, які тримаються на гауптвахті, документів, речей, цінностей та іншого майна, а також передавати органам Національної поліції документи і речі цивільних осіб, затриманих на території військових частин (військових об'єктів) [3];

- транспортної безпеки (здійснювати в межах своєї компетенції нагляд за дорожнім рухом військових транспортних засобів, контроль за виконанням у Збройних Силах України вимог законодавства з питань забезпечення безаварійного використання техніки; вести облік та розподіл номерних знаків, реєстрацію військових транспортних засобів Збройних Сил України; погоджувати в установленому законодавством порядку з відповідними органами перевезення великогабаритних, великовагових і небезпечних вантажів транспортними засобами Збройних Сил України, забезпечувати їх супроводження та контроль за дотриманням особливих умов, правил, норм і стандартів з організації перевезення зазначених вантажів) [3];

- функції, пов'язані із обмеженням волі (свободи пересування) окремих осіб (розшукувати і затримувати військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, які самовільно залишили військові частини чи місця служби або не з'явилися в строк без поважних причин на військову службу, а також

тих, які переходять від органів досудового розслідування або суду, чи засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання; забезпечувати у передбачених законом випадках виконання кримінальних покарань стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до тримання в дисциплінарному батальйоні або до кримінального покарання у вигляді арешту; охороняти та конвоювати затриманих чи взятих під варту військовослужбовців та військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, а також тих, що відбувають покарання у дисциплінарному батальйоні) [3];

- запобіжно-організаційні (запобігати диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах; брати участь у підготовці та проведенні гарнізонних заходів) [3];

- робота в особливий час, функції, які реалізуються виключно в разі ведення особливих правових режимів (брати участь у виконанні завдань військовими частинами у разі їх залучення в установленому законом порядку до проведення робіт під час введення режиму воєнного або надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях) [3].

Доцільно підкреслити справедливість зауваження О.П. Котляренка про те, що сутність діяльності Служби правопорядку характеризується в першу чергу правоохоронними (поліцейськими) функціями. Що ж до виконання завдань військового формування, то для Служби правопорядку вони є факультативними, такими, в яких вона «бере участь». Загалом завдання і функції, які покладаються на Службу правопорядку, є невластивими для Збройних Сил України, проте як їх складова, Служба правопорядку не повинна виходити за межі загальних принципів їх функціонування [4, с. 116].

Тож, саме такий підхід щодо класифікації функцій, як вбачається, дозволяє більш комплексно охарактеризувати практичний бік діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Саме тому, наведене класифікація матиме важливе теоретичне значення та забезпечить здійснення наукових пошуків у досліджуваному в роботі напрямку.

Список використаних джерел

1. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 10 : Т-Ф / ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. 1979. 658 с.

2. Ринажевський Б.М. Компетенція та повноваження військової служби правопорядку (служби правопорядку) у Збройних силах України. URL: <http://radnuk.info/statti/226-admin-pravo/14536-2011-01-18-03-51-02.html>

3. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України. Закон України від 7 березня 2002 року № 3099-III. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14/conv#n8>

4. Котляренко О. П. Роль примусу в правоохоронній діяльності військової служби правопорядку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. № 6 (140). 2013. С. 109–118.

**ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ ВИПРАВДАНОСТІ ДІЙ,
СПРЯМОВАНИХ НА ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ
ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ
ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ**

Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,

*канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
права і кримінології ННІ №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-6096-2020>*

Олександр Андрійович МІХЄЄНКО,

*курсант 2 курсу ННІ № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

15 березня 2022 року після початку повномасштабного вторгнення в Україну військ Російської Федерації Кримінальний кодекс України (далі – КК) було доповнено новою обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння – виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1 КК) [1]. Очевидною передумовою внесення зазначених змін до КК України стало забезпечення правової основи виконання громадянами України свого обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, передбаченого ст. 65 Конституції України [2]. З цією ж метою у березні 2022 р. Верховною Радою України було прийнято й низку інших законодавчих новел, однак у цій публікації обмежимося аналізом ст. 43-1 КК України.

Відповідно до ст. 43-1 КК України не є кримінальним правопорушенням діяння, вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни. Шкода при цьому може спричинитися життю або здоров'ю осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, а також будь-яким правоохоронюваним інтересам, у тому числі майну шляхом його пошкодження або знищення (ч.ч. 1, 3 ст. 43-1 КК України). Зазначена шкода може бути спричинена дією або бездіяльністю, вчиненими будь-яким способом, в тому числі із застосуванням зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових

речовин (ч. 3 ст. 43-1 КК України). Це право¹ особа може використати незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України.

Водночас у частинах 1 і 4 ст. 43-1 КК України законодавець встановлює правові обмеження виправданості дій, спрямованих на виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Перша група обмежень стосується недопустимості порушень норм міжнародного гуманітарного права, а саме:

- вчинення діянь, що містять ознаки катування, тобто умисного заподіяння особі, що здійснює збройну агресію, або іншим особам сильного фізичного болю чи морального страждання з метою примусити їх надати певну інформацію, зізнання, покарати її за певні дії, залякати тощо;

- застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, тобто будь-яких видів зброї та інших засобів, застосування яких суперечить принципам і нормам міжнародного гуманітарного права. Як зазначають І. А. Ботнарєнко та В. В. Крижна, основними критеріями заборони засобів ведення війни є: 1) невибірковість дії; 2) завдання надмірної шкоди та зайвих страждань; 3) завдання масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу [4, с. 127-128]. Для оцінки допустимості використання конкретного засобу ведення війни слід звертатися до відповідних положень міжнародного гуманітарного права. Зокрема, встановлена абсолютна заборона на використання вибухових та запальних куль, отрути й отруєної зброї, задушливих, отруйних та інших газів, біологічної зброї тощо;

- вчинення інших порушень законів та звичаїв війни, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або правонаступником яких визнала себе Україна. Так, наприклад, згідно ст. 3 Конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (Перша Женевська конвенція) з метою забезпечення гуманного ставлення до осіб, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема, до осіб зі складу збройних сил, які склали зброю, припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, заборонено вчиняти стосовно них наступні дії: а) насилля над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; б) захоплення заручників; в) наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе ставлення; г) засудження та застосування покарання без попереднього судового

¹ Словосполучення «право на захист Вітчизни» використано в ч. 2 ст. 43-1 КК України, хоча в назві статті зазначено термін «обов'язок», що призводить до подвійного тлумачення зазначеної норми. Див., наприклад, [3].

рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні [5].

Тому вчинення вищевказаних діянь щодо військовослужбовця збройних сил країни-агресора, який склав зброю, або щодо її медичного і духовного персоналу, які здійснюють виключно гуманітарні функції та не використовують свій статус для завдання шкоди противнику, не може бути визнано обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння, та може розглядатися як підстава кримінальної відповідальності за воєнний злочин.

Друга група правових обмежень виправданості дій, спрямованих на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України передбачена в ч. 4 ст. 43-1 КК України і стосується співрозмірності заподіяння шкоди поставленій меті. При цьому важливо звернути увагу, що три передбачені в законі умови виходу за межі використання зазначеного права є обов'язковими та, як цілком вірно зазначають М. І. Хавронюк [6] і Ю. А. Пономаренко [7, с. 17-18], мають тлумачитися в сукупності, а не альтернативно, що не завжди чітко впливає з деяких науко-практичних тлумачень цієї норми [8; 9, с. 114; 10]. Відповідно вимога щодо співрозмірності заподіяння шкоди меті захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України охоплює наступну сукупність умов:

- вчинення діяння, що явно не відповідає небезпечності агресії або обстановці відсічі та стримування. Оцінці підлягають конкретний акт агресії та обстановка його відсічі та стримування порівняно з конкретною суспільно корисною метою, яку ставить перед собою особа, яка використовує своє право на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. При цьому особа умисно заподіює явно більшу шкоду, ніж це було необхідно в даній обстановці, і поставлена мета відсічі та стримування збройної агресії могла бути досягнута спричиненням менш тяжких наслідків, приклад, у випадку спричинення необґрунтовано тяжкої шкоди власності або екологічній безпеці;

- вчинене діяння не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації. Як зазначає Є. В. Прейс, під час оцінки зазначеного правового обмеження доцільно враховувати як загальну (стратегічну) мету діяння особи – відсіч та стримування збройної агресії іншої держави, так і спеціальну (тактичну) мету: «досягнення спеціальної мети повинно безпосередньо сприяти відсічі та стримуванню збройної агресії іншої держави. Наприклад, такою тактичною метою може бути звільнення населеного пункту, знищення військової техніки противника, виконання іншого бойового завдання тощо» [10, с. 527]. Водночас значення та необхідність вчинення конкретних дій щодо відсічі та стримування збройної агресії має базуватися безпосередньо на оцінці конкретної ситуації її відсічі, а не факту здійснення збройної агресії загалом, і визначена особою мета має бути значною і суспільно корисною в даній обстановці. Зокрема, М. І. Хавронюк наводить наступні приклади діянь, які не можна

вважати виконанням обов'язку, спрямованого на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни: умисний удар артилерії чи мінометів по житлових будинках, серед яких стоять танки агресора, що спричинило загибель цивільного населення, підриг мосту задовго до того, як війська агресора наблизились до нього, що унеможливило проведення евакуації людей, підриг дамби чи цистерн з небезпечною речовиною тощо [6];

- вчинення діяння, що створили загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу. Загроза для життя інших людей означає загрозу спричинення смерті хоча б одній іншій людині, в контексті ст. 43-1 КК України іншій особі, яка не здійснює збройної агресії проти України. Поняття екологічної катастрофи відсутнє в чинному законодавстві. Критеріями екологічної катастрофи в науці визнають наступні тяжкі наслідки: 1) великі площі територій, на яких відбулися несприятливі зміни в навколишньому середовищі; 2) суттєві обмеження або виключення життєдіяльності людини або життя рослин чи тварин на певній території; 3) тривалість несприятливих змін у навколишньому середовищі або їх невідворотність; 4) істотні негативні зміни в екологічній системі, наприклад, зникнення окремих видів тварин або рослин, зміна кругообігу речовин або інших біологічних процесів, які мають значення для екосистеми [10, с. 993]. Поняття інших надзвичайних подій більшого масштабу є оціночним і має визначатися таким з врахуванням конкретним обставин, зокрема, спричинення наслідків, що створюють небезпеку для життєдіяльності населення, спричинення аварій, техногенні катастрофи тощо.

Резюмуючи все вищевикладене, зазначимо наступне:

- вбачається, що визначення умов співрозмірності заподіяння шкоди, передбачених ч. 4 ст. 43-1 КК України, доцільно здійснити не у спосіб констатації відсутності критеріїв реалізації права на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, оскільки підстави застосування цього права зберігаються, а як перевищення меж цього права, як це зокрема реалізовано в ч. 3 ст. 36 або ч. 2 ст. 39 КК України.

- погоджуємося з Ю. А. Пономаренком, що чинне формулювання ч. 4 ст. 43-1 КК України свідчить «про неможливість перевищення меж заподіяння шкоди при захисті України від агресії» [7, с. 19], або скоріше, що цю межу досить важко досягти і, тим більше, довести в цей факт у судовому порядку. Окрім того, як цілком справедливо зазначає вчений, факт створення серйозних загроз заподіяння шкоди, передбаченої в ч. 4 ст. 43-1 КК, може містити склад самостійного кримінального правопорушення [7, с. 18]. При цьому вважаємо, що правові критерії правомірності реалізації права на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, охоплюють не лише положення про співрозмірність заподіяння шкоди обстановці відсічі та стримування й поставленій меті, передбачене ч. 4 ст. 43-1 КК України, а також і

заборону щодо порушення норм міжнародного гуманітарного права, передбачену в ч. 1 ст. 43-1 КК України, порушення якої також вважаємо виходом за межі співрозмірності заподіяної шкоди, тим самим звужуючи діапазон дозволених діянь;

- погоджуємося з колегами, які наголошують на доцільності більш лаконічного та зрозумілого викладення ст. 43-1 КК України [7, с. 19], адже аналізоване положення в першу чергу спрямоване на усвідомлення та використання пересічним громадянином. Наразі викладення ст. 43-1 КК України є недосконалим та містить значну кількість спірних та незрозумілих конструкцій;

- вважаємо, що важливою умовою стимулювання громадян до участі у захисті Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є забезпечення поширення базових знань про міжнародне гуманітарне право серед населення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України 2001 р. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rf-protu-ukrayiny-kryminalna-vidprovidalnist/> (дата звернення 01.12.2024).
2. Конституція України 1996 р. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 01.12.2024).
3. Шармар О. М. Виконання обов'язку щодо захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1(17). С. 24-35.
4. Ботнарєнко І. А., Крижна В. В. Засоби ведення війни як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 Кримінального кодексу України (порушення законів та звичаїв війни). *Нове українське право*. 2024. № 2. С. 122-131.
5. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 р. *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення 01.12.2024).
6. Хавронюк М. Аналіз статті 43-1 ККУ та змін до ЗУ «Про оборону України» із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/obov-yazok-zahyshhaty-vitchyznu-i-novi-statti-kryminalnogo-kodeksu/> (дата звернення 01.12.2024).
7. Пономаренко Ю. А. Новелізація положень КК щодо обставин, які виключають кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2022, № 1(17). С. 1-23.
8. Горох О., Тищенко О. Пам'ятка: Виконання громадянами України обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. URL: <https://law-in-war.org/pamyatka-vykonannya-gromadyanamy-ukrayiny-obovyazku-shhodo-zahystu-vitchyzny-nezalezhnosti-ta-terytorialnoyi-czilisnosti-ukrayiny/>
9. Кітов О. В. Обставини, що виключають кримінальну протиправність застосування зброї в Україні: дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів. 2024. 214 с.
10. Прейс Є. В. Виконання обов'язку щодо захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як новела українського законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 520-532.
11. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Т. 2 Особлива частина / ред. Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Харків. 2013. 1040 с.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ

Павло Миколайович ХОРОБРИХ,

*здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права
<https://orcid.org/0009-0000-0879-4122>*

Встановлення форм контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, які здійснюють перевезення пасажирів автомобільним транспортом в Україні, забезпечує точність дослідження, допомагає уникнути суперечливих положень, які можуть виникнути через різне розуміння форм контролю у практичному і науковому контексті, створює чітку базу для аналізу, дозволяє обмежити обсяг дослідження, сфокусувавшись на тих аспектах, які є здійсненними з огляду на наявний адміністративно-правовий інструментарій у контексті контролю саме за діяльністю суб'єктів господарювання, що здійснюють перевезення пасажирів автомобільним транспортом [1, с. 129].

Так, форма - це поняття, яке має багатогранне значення і може застосовуватися в різних сферах життєдіяльності людини та галузях знань, таких як філософія, мистецтво, природничі науки, математика та мовознавство. Наприклад, у філософії форма часто розглядається як зовнішній вираз, структура або спосіб організації сутності. Для Аристотеля форма означала нематеріальний аспект предмета, що визначає його природу та призначення, тоді як Платон вважав, що ідеальна форма існує в ідеальному світі і є первинним зразком усіх речей.

Водночас форма контролю - це спосіб організації та проведення контролюючих заходів, що забезпечує перевірку та оцінку відповідності певної діяльності, процесів або результатів установленим нормам, стандартам чи очікуванням. Це поняття відіграє важливу роль у різних сферах діяльності, як-от навчання, управління, виробництво тощо. Форми контролю відрізняються залежно від конкретних цілей і особливостей діяльності.

Розрізняють декілька основних форм контролю. Попередній контроль здійснюється до початку основних заходів або діяльності, щоб перевірити готовність ресурсів, наявність необхідної документації та кваліфікацію персоналу. Його метою є запобігання можливим проблемам на ранніх етапах. Поточний контроль проводиться в процесі діяльності для своєчасного виявлення відхилень і оперативного їх виправлення, що допомагає забезпечити відповідність поточних дій установленим нормам. Підсумковий контроль здійснюється після завершення процесу або діяльності. Він дозволяє оцінити кінцевий результат, порівняти його з

очікуваними стандартами чи планами та зробити висновки для подальшого вдосконалення [2, с. 13].

Форми контролю сприяють не лише виявленню та виправленню відхилень, але й підвищенню ефективності процесів, стимулюючи їх розвиток. Завдяки належним чином організованим формам контролю підприємства, установи та організації можуть краще управляти ресурсами, покращувати якість послуг або продуктів, а також підтримувати високі показники діяльності.

Однією з основних форм контролю у досліджуваній сфері є ліцензування діяльності, що зобов'язує суб'єктів господарювання отримувати ліцензію для комерційних перевезень пасажирів. Ліцензія видається лише за умови відповідності діяльності підприємства вимогам щодо безпеки транспорту та персоналу, що є гарантією додержання базових стандартів у сфері перевезень.

Фінансовий контроль, зокрема з боку податкових органів, забезпечує прозорість фінансових операцій у сфері пасажирських перевезень і правильність обчислення податків. Це включає аудит та регулярне звітування, що гарантує надання достовірної інформації про доходи від надання транспортних послуг. Контроль обліку доходів особливо важливий у випадку перевезень у міському та міжміському сполученнях, де зростає ризик непрозорості через значну кількість пасажирів [3, с. 158].

Технічний контроль передбачає перевірку технічного стану транспортних засобів, що є обов'язковою процедурою і має проводитись регулярно. Ці перевірки гарантують, що автобуси, маршрутні таксі та інші транспортні засоби відповідають встановленим стандартам безпеки. Контроль за дотриманням правил експлуатації транспорту спрямований на виконання вимог щодо кількості пасажирів, що сприяє безпеці як пасажирів, так і водіїв.

Правовий контроль спрямований на забезпечення дотримання трудового законодавства, зокрема за допомогою моніторингу умов праці водіїв, їхніх графіків відпочинку та умов праці загалом. Це дозволяє знизити ризик аварій, які можуть виникнути через перевтому водіїв. Державна служба України з питань праці перевіряє дотримання умов праці, а Укртрансбезпека контролює дотримання правил перевезення та захисту прав споживачів, зокрема у розрізі розкладів руху, тарифів та умов обслуговування [4, с. 327].

Соціальний контроль здійснюється за допомогою механізмів подання скарг пасажирами та громадський моніторинг. Громадяни мають право подавати скарги щодо якості послуг або порушення правил перевезень. Ці звернення можуть стати підставою для подальших перевірок. Громадські організації також можуть долучатися до моніторингу діяльності перевізників, повідомляючи про порушення, що, в свою чергу, сприяє підвищенню якості послуг.

У процесі впровадження ефективних форм контролю у транспортній галузі в Україні важливу роль відіграє також розбудова

вітчизняного законодавства. Постійний перегляд положень нормативно-правових актів, що регулюють діяльність пасажирських перевезень, дозволяє враховувати сучасні вимоги та стандарти. Завдяки цьому українське законодавство наближається до європейських стандартів, що є важливим кроком у рамках інтеграції України до європейського ринку та створення єдиної транспортної мережі. Зокрема, адаптація українського законодавства до вимог ЄС у сфері захисту прав пасажирів та безпеки перевезень підвищує конкурентоспроможність українських перевізників на міжнародному рівні.

Таким чином, форми і методи контролю за діяльністю суб'єктів господарювання у сфері пасажирських перевезень є багатограними й взаємопов'язаними, у комплексі формуючи надійну систему забезпечення безпеки та якості. Розвиток форм і методів контролю та їх адаптація до сучасних умов не лише сприяють підвищенню рівня обслуговування, а й забезпечують надійність і безпечність транспорту для пасажирів, що є основою соціально відповідального підходу в сфері пасажирських перевезень в Україні.

Список використаних джерел

1. Крихтіна Ю. О. Державна політика розвитку транспортної галузі України: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: Національний університет цивільного захисту України, 2022. 336 с.
2. Атаманюк Д. В. Система і процес контролю: Управлінський контроль. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. 20 с.
3. Дерій В. А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю: монографія. Тернопіль: «Економічна думка», 2009. 272 с.
4. Дараганова Н. В. Управління охороною праці: правове забезпечення : монографія. Київ : Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2018. 480 с.

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ РОБОТОДАВЦЕМ
МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ПРАЦІВНИКУ:
АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ**

Тетяна Володимирівна КОЛЕСНИК,

*докт. юрид. наук, професор,
завідувач кафедри цивільного,
трудового права та права соціального
забезпечення Донецького державного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-9167-4072>*

Окрім відшкодування працівникові матеріальної шкоди, ст. 237¹ Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) передбачає відшкодування працівникові власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди. Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [1].

У Постанові ВП ВС від 15.12.2020 (справа № 752/17832/14-ц) під моральною шкодою визначено страждання, заподіяні громадянину внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливості реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру.

З урахуванням законодавчої регламентації дефініції «моральна шкода» можна окреслити основні її аспекти, що полягають у наступному: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Це не вичерпний перелік, а найбільш можливі варіанти прояву моральної шкоди які може зазнати працівник. У разі настання негативних наслідків працівник має право на відшкодування роботодавцем моральної шкоди та стягнення компенсації.

Відшкодування роботодавцем моральної шкоди працівнику відповідно до ч.1 ст. 237¹ КЗпП України провадиться у разі, якщо порушення його законних прав, у тому числі внаслідок дискримінації,

мобінгу (цькування), факт якого підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили, призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя [2]. Отже, важливим критерієм при визначенні моральної шкоди є фактичні докази, що підтверджують моральні страждання та втрату нормальних життєвих зв'язків працівника.

Верховний Суд в Постанові від 17.04.2024 року по справі №348/229/20 вказав наступне: «колегія суддів враховує, що у позовній заяві ОСОБА_1, зазначаючи про те, що у зв'язку з «незаконними діями директора відповідача він втратив нормальні життєві зв'язки, що вимагає від нього вжиття додаткових зусиль для організації свого життя, приниженні, переживанні та моральному і душевному стражданні», фактично відтворив зміст статті 237¹ КЗпП України та не зазначив обставин, які конкретизують зазначені юридичні факти і не надав доказів на їх підтвердження».

В Постанові від 18.04.2023 року по справі № 564/1035/22 Верховний Суд зазначив, що «за наявності порушення прав працівника у сфері трудових відносин (незаконного звільнення або переведення, невиплати належних йому грошових сум тощо) відшкодування моральної шкоди на підставі статті 237¹ КЗпП України здійснюється в обраний працівником спосіб, зокрема, у вигляді одноразової грошової виплати. За моральну шкоду, заподіяну працівникові під час виконання трудових обов'язків, відповідальність несе організація, з якою цей працівник перебуває у трудових правовідносинах.

Що стосується питання про розмір відшкодування, то, на жаль, у судовій практиці відсутній єдиний підхід до цього питання. Справа № 210/5258/16, постанова від 05.12.2018 є прикладом збільшення розміру відшкодування Верховним Судом за каліцтво при нещасному випадку. Районний суд стягнув сімдесят тисяч гривень моральної шкоди, апеляційний суд залишив без змін, а ВП ВС збільшила розмір моральної шкоди до 275 тис. грн., як і просив позивач [3]. Згідно останньої актуальної практики Верховного Суду то простежується інша тенденція. Наприклад у проаналізованих постановках: Постанова від 26.12.2023 року по справі № 591/6947/22; Постанова від 27.03.2024 року по справі № 202/7375/22, Постанова від 17.01.2024 року по справі № 708/447/23 середній розмір моральної шкоди при незаконному звільненні працівника становить не вище п'яти тисяч гривень.

В цьому аспекті поза увагою не можемо залишити і питання позовної давності при відшкодуванні моральної шкоди, що наразі є дуже актуальним з урахуванням воєнного стану. Принагідно зазначити, що позовна давність не поширюється на вимогу, що випливає із порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом (п.1 ч.1 ст.268 ЦК). Відповідно до статті 275 ЦК України фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних

посягань інших осіб [4]. Якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню (статті 280 ЦК України).

Резюмуючи викладене слід зазначити, що очевидна необхідність формування єдиної правозастосовчої практики у справах про визначення розміру та стягнення компенсації моральної шкоди працівнику для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень, та формування єдиної правозастосовчої практики з метою захисту інтересів працівників.

Список використаних джерел

1. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова пленуму Верховного суду України №4 від 31.03.1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0004700-95>
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Дод. № 50. Ст. 375.
3. Окремі аспекти відшкодування моральної шкоди: дайджест судової практики. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Vidshkoduv_mor_skodi.pdf
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40.

СИСТЕМА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МОНІТОРИНГУ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК

Лариса Василівна ВАСЯНОВИЧ,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0007-4664-1152>*

Ефективність професійного навчання поліцейських є ключовою умовою забезпечення належного виконання завдань, покладених на органи правопорядку. Удосконалення системи навчання є пріоритетним напрямом реформування правоохоронних органів, особливо в контексті сучасних викликів безпеки. Одним із ефективних інструментів для забезпечення якості підготовки кадрів є адміністративно-правовий моніторинг, який дозволяє комплексно оцінювати як процес, так і результати навчання.

Адміністративно-правовий моніторинг у сфері професійного навчання поліцейських є важливим елементом державного управління, який забезпечує комплексний контроль за якістю підготовки кадрів, відповідністю навчальних програм сучасним вимогам і їхньою ефективністю у формуванні необхідних професійних компетенцій. Його впровадження спрямоване на постійний аналіз і оцінювання навчальних процесів з метою підвищення їхньої якості та відповідності завданням, які стоять перед правоохоронними органами. Ця система базується на принципах нормативності, системності, об'єктивності й прозорості. Нормативність передбачає, що всі етапи моніторингу мають бути чітко регламентовані законодавчими та адміністративними актами, які визначають процедури контролю, критерії оцінювання, а також суб'єктів, відповідальних за їх здійснення. Такий підхід забезпечує правову визначеність і унеможливає довільне трактування процесів[1]. Системність моніторингу охоплює всі аспекти професійного навчання, починаючи від розробки навчальних планів і програм до оцінки їхньої практичної реалізації та впливу на формування компетенцій у поліцейських. Це дозволяє не тільки відслідковувати проміжні результати, але й оцінювати довгостроковий вплив навчання на професійну діяльність. Особливу увагу слід приділити об'єктивності та прозорості. Використання стандартизованих методик оцінювання, таких як тестування, експертний аналіз, анкетування та практичні завдання, дозволяє мінімізувати суб'єктивний вплив на результати моніторингу. Прозорість забезпечується шляхом публічного доступу до звітів, рекомендацій і висновків, що формуються за підсумками аналізу. Функції адміністративно-правового моніторингу можуть бути класифіковані як превентивні, коригувальні та оцінювальні.

Превентивна функція спрямована на виявлення потенційних ризиків, які можуть впливати на якість навчання або його відповідність законодавчим нормам. Коригувальна функція передбачає оперативне внесення змін до навчальних програм, методів викладання або організаційних процесів для усунення виявлених недоліків. Оцінювальна функція полягає у визначенні рівня досягнення поставлених навчальних цілей, що дозволяє зробити висновки про ефективність застосованих підходів.

На нашу думку, адміністративно-правовий моніторинг виступає не лише інструментом контролю, а й важливим механізмом удосконалення системи професійного навчання поліцейських. Його впровадження сприяє створенню прозорої, ефективної та адаптивної системи підготовки кадрів, здатної відповідати сучасним викликам у сфері забезпечення правопорядку.

Практичне впровадження системи адміністративно-правового моніторингу ефективності професійного навчання поліцейських передбачає використання інтегрованих технологічних рішень, які забезпечують збір, аналіз та систематизацію інформації про всі етапи навчального процесу[2]. Одним із ключових інструментів є інформаційні платформи, що дозволяють автоматизувати процеси моніторингу. Вони забезпечують централізований доступ до даних про навчальні програми, результати тестувань, анкетування та зворотний зв'язок учасників, що створює умови для оперативного аналізу та прийняття управлінських рішень. Методи опитувань та анкетувань слугують важливим механізмом оцінки суб'єктивного сприйняття навчального процесу його учасниками. Ці методи дозволяють не лише отримувати дані про рівень задоволеності, але й виявляти проблемні аспекти, які потребують вдосконалення. Наприклад, оцінка актуальності навчальних матеріалів, компетентності викладачів чи доступності практичної складової курсу. Результати таких досліджень стають основою для коригування навчальних програм і методик викладання.

Стандартизовані тестові завдання відіграють ключову роль у перевірці рівня теоретичних знань і практичних навичок поліцейських. Тести розробляються на основі єдиних критеріїв і орієнтовані на конкретні професійні компетенції. Вони дозволяють об'єктивно оцінити ступінь засвоєння матеріалу та його застосування на практиці, що є критично важливим для оцінки ефективності навчання. Додатково застосовуються методи аналізу кейсів та моделювання практичних ситуацій, які дають можливість перевірити готовність поліцейських до вирішення складних завдань у реальних умовах[3]. Такий підхід не лише дозволяє оцінити професійну підготовку, але й виявити прогалини у навчанні, які потребують подальшого вдосконалення. Практичні кейси створюють умови для перевірки навичок аналітичного мислення, командної роботи та прийняття рішень у стресових ситуаціях. Залучення незалежних експертів сприяє підвищенню об'єктивності моніторингового процесу. Експерти оцінюють навчальні програми, результати тестування

та практичні завдання на основі встановлених критеріїв, що забезпечує всебічний аналіз та нейтральність висновків. Це особливо важливо для забезпечення довіри до системи моніторингу з боку її учасників. Важливим компонентом є отримання зворотного зв'язку від поліцейських, які вже застосовують отримані знання на практиці. Аналіз їхніх відгуків дозволяє визначити, наскільки навчання відповідає реальним викликам та потребам професійної діяльності. Такий підхід допомагає адаптувати навчальні програми до сучасних умов і забезпечувати їхню релевантність.

Загалом, впровадження системи адміністративно-правового моніторингу спрямоване на створення динамічної моделі управління професійною підготовкою поліцейських, яка базується на поєднанні сучасних технологій, об'єктивних методів оцінки та практичної спрямованості навчання. Це забезпечує високий рівень прозорості, адаптивності та результативності в контексті підвищення ефективності професійної підготовки кадрів.

Отже, формування ефективної системи адміністративно-правового моніторингу професійного навчання поліцейських є необхідною умовою підвищення якості підготовки кадрів для правоохоронних органів. Така система дозволяє забезпечити прозорість навчального процесу, своєчасно ідентифікувати проблеми та коригувати навчальні програми відповідно до потреб практики. Впровадження сучасних інформаційних технологій, стандартизованих методів оцінювання та незалежної експертизи сприятиме досягненню високих стандартів професійної підготовки поліцейських. Подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на вдосконалення нормативно-правового регулювання моніторингу, а також на розробку інноваційних методик оцінювання ефективності навчання.

Список використаних джерел

1. Діденко О. В. Засоби вдосконалення діяльності поліції як складова інформаційної безпеки України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 574-575
2. Золотова В.С. Основні характеристики мотивації навчання за віком (на прикладі здобувачів вищої освіти). *Когнітивно-комунікативні стратегії розвитку здобувачів вищої освіти у процесі професійної підготовки* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. семінару. Дніпро. ДДУВС. 2021. С. 38-39
3. Крюк А.А. Освітні тренди сучасності. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2021. С.157-160

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАРАНТИННИХ ТА ПРОТИЕПІДЕМІЧНИХ ЗАХОДІВ

Олег Олексійович ЛЕВИЦЬКИЙ,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-8281-319X>*

Система правових засад забезпечення карантинних та протиепідемічних заходів складається із великого кола різноманітних нормативно-правових актів, однак окреме і самостійне місце серед них займають документи міжнародного характеру. Як правило, зазначені заходи не є безпосереднім предметом їх регулювання, однак, в положеннях останніх містяться важливі гарантії та зобов'язання держави щодо організації належної системи охорони здоров'я та проведення соціальної політики націленої на збереження і захист нації.

Найпершим міжнародним нормативно-правовим актом, який слід виділити у досліджуваному контексті є - Європейська соціальна хартія від 03.05.1996 Ради Європи. Стаття 11 міжнародного акту закріплює право кожного на охорону здоров'я та проголошує наступне: «з метою забезпечення ефективного здійснення права на охорону здоров'я Сторони зобов'язуються самостійно або у співробітництві з громадськими чи приватними організаціями вживати відповідних заходів для того, щоб, серед іншого: 1. усунути, у міру можливості, причини слабкого здоров'я; 2. забезпечити діяльність консультативно-просвітницьких служб, які сприяли б поліпшенню здоров'я і підвищенню особистої відповідальності у питаннях здоров'я; 3. запобігати, у міру можливості, епідемічним, ендемічним та іншим захворюванням, а також нещасним випадкам» [1].

Звернути увагу також потрібно на положення документів Міжнародної організації праці (далі – МОП). На сьогоднішній день МОП розробляє міжнародні трудові норми у формі конвенцій і рекомендацій, що встановлюють мінімальні стандарти основних трудових прав: свободу асоціації, право на організацію, ведення колективних переговорів, заборону примусової праці, гендерну рівність тощо. Основними стратегічними цілями МОП є сприяння реалізації основоположних принципів та прав у сфері праці, створення більш широких можливостей для працівників з метою забезпечення гідної зайнятості та отримання належної заробітної плати, підвищення ефективності соціального захисту для всіх верств населення, а також зміцнення трипартизму та соціального діалогу [2].

Так, Розділ II Конвенції МОП Про мінімальні норми соціального забезпечення від 28.06.1952 цілком присвячено питанням охорони здоров'я та медичного обслуговування в трудовій та інших сферах

діяльності. В статтях документу прописано, що кожна держава-член угоди, гарантує захищеним особам, коли їхній стан потребує медичного обслуговування профілактичного або лікувального характеру, надання допомоги. Охоплювані ризики включають будь-який хворобливий стан, незалежно від його причини, а також вагітність, пологи та їх наслідки. Допомога включає щонайменше: а) у випадку хворобливого стану: і) обслуговування лікарем загальної практики, включаючи візити додому; ii) обслуговування спеціалізованим лікарем стаціонарних або амбулаторних хворих у лікарнях та таке саме обслуговування, яке може надаватися поза лікарнями; iii) надання основних фармацевтичних засобів, які приписав лікар або інший кваліфікований практик, і iv) госпіталізацію в разі необхідності, і b) у випадку вагітності й пологів та їх наслідків: і) обслуговування до, під час та після пологів, що надається або лікарем, або кваліфікованою акушеркою, та ii) госпіталізацію в разі необхідності. Установи або урядові відомства, відповідальні за надання допомоги, заохочують захищених осіб способами, які можуть вважатися доцільними, користуватися службами загальної охорони здоров'я, що надаються їм у розпорядження державними органами або іншими службами, які визнані такими органами [3].

Окремі міжнародні документи являють собою угоди про співпрацю МОЗ із іншими уповноваженими суб'єктами в сфері охорони здоров'я, а також забезпечення протиепідемічних та карантинних заходів на території інших держав. Прикладом є Угода між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством охорони здоров'я Румунії про співробітництво в галузі охорони здоров'я та медичних наук від 29.03.1996, якою проголошено, що договірні країни розвивають та поглиблюють співробітництво в галузі охорони здоров'я та медичних наук шляхом обміну досвідом в напрямках, які визнаються пріоритетними обома сторонами Угоди. Зокрема, відповідно до статті 5 документу держави спрямовують взаємний обмін медичними журналами, публікаціями, навчальними та наочними матеріалами з питань медицини; надсилають одна одній статистичні дані медицини і епідеміологічні звіти про інфекційні захворювання; обмінюються інформацією з питань законодавства в галузі медицини, надсилаючи відповідні офіційні документи; сприяють співробітництву між медичними видавництвами [4]. Крім визначеного, країни домовились організувати візити делегацій фахівців по обміну досвідом з пріоритетних для обох сторін напрямів з метою вдосконалення знань щодо системи охорони здоров'я в обох країнах та поліпшення своїх власних структур охорони здоров'я [4].

Іншим прикладом є Угода між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством охорони здоров'я Латвійської Республіки про співробітництво в галузі охорони здоров'я та медичної науки від 15.12.2010. За статтею 2 Угоди країни сприяють розвитку взаємовигідного співробітництва за наступними напрямками: 1) обмін інформацією та документацією з питань охорони здоров'я за взаємною

згодою (первинна медична допомога, екологічне здоров'я, епідеміологічний нагляд, політика у галузі харчування тощо); 2) обмін інформацією щодо новітніх технологій та інновацій в галузі охорони здоров'я, фармації та в галузі нетрадиційної медицини; 3) обмін інформацією із загальних питань громадського здоров'я, планування та фінансових систем в секторі охорони здоров'я; 4) обмін інформацією щодо фармацевтичної продукції, її побічних явищ та сертифікації, контролю та підтвердження якості; 5) обмін інформацією стосовно імплементації міжнародних правил та рекомендацій виданих відповідними міжнародними організаціями, членами яких є сторони УГоди; 6) стажування медичних працівників (навчання, післядипломна освіта, професійні консультації і так далі); 7) налагодження прямого співробітництва між медичними навчальними закладами, центрами та іншими відповідними інституціями; 8) співробітництво в плануванні спільних дій на випадок розповсюдження небезпечних хвороб; 9) розвиток ділових зв'язків у сфері охорони здоров'я та медичної науки; 10) співробітництво в інших галузях охорони здоров'я та медичної науки відповідно до досягнутих взаємних домовленостей [5].

Таким чином, міжнародні документи, як правові засади забезпечення карантинних та протиепідемічних заходів – це міжнародні договори України та уповноважених державних органів, або акти всесвітніх організацій, в яких наша держава бере участь, що містять в собі: гарантії публічно-управлінської підтримки сфери охорони здоров'я; ключові права та свободи громадян в сфері захисту та охорони здоров'я; світові стандарти забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення; механізми співпраці та співробітництва з іншими державами у питаннях протидії та боротьби і інфекційними хворобами, епідеміями, обміну досвідом у зазначених сферах тощо.

Список використаних джерел

1. Європейська соціальна хартія (переглянута): хартія, міжнародний документ від 03.05.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. №51. Ст.2096.
2. Міжнародна організація праці (МОП): стаття від 16.10.2012. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2609-labour>.
3. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення: конвенція, міжнародний документ від 28.06.1952. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №36. Ст.5.
4. Угода між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством охорони здоров'я Румунії про співробітництво в галузі охорони здоров'я та медичних наук: угода, міжнародний документ від 29.03.1996. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 2006. №6. Ст.1374.
5. Угода між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством охорони здоров'я Латвійської Республіки про співробітництво в галузі охорони здоров'я та медичної науки: угода, міжнародний документ від 15.12.2010. *Офіційний вісник України*. 2011. №1. Ст.90.
6. Герілович А.П., Окаєвич О.С. Міжнародні медико-санітарні правила (2005) третє видання (переклад українською), під ред. проф. Геріловича А.П. Х.: "Інститут Єдиного Здоров'я" 2024. 92 с.

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Олександр Васильович РОМАСЄВ,

*докторант відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0000-8052-1719>*

Встановлення воєнного стану суттєво змінює функціонування усіх суспільних і державних інституцій, що всерйоз впливає на провадження принципів кримінального процесу. Однією з ключових особливостей сучасного кримінального судочинства є принцип змагальності сторін, що гарантує рівні права та створює умови для справедливого суду. Однак, під умовами воєнного стану цей принцип потребує перегляду та значних обмежень.

Принцип змагальності сторін відіграє важливу роль у системі кримінального процесу, забезпечуючи реалізацію права на справедливий судовий розгляд. Суть цього принципу полягає у тому, що обвинувачення і захист мають рівні можливості відстоювати свої позиції, подавати докази, доводити їхню допустимість та спростовувати доводи опонента. У свою чергу, суд як неупереджений арбітр покликаний створити умови для реалізації цих прав та об'єктивно оцінити подані сторонами докази. Змагальність гарантує дотримання балансу інтересів та прозорість процесу, що є невід'ємними складовими справедливого правосуддя.

Нормативно-правовою основою принципу змагальності сторін в Україні є Конституція та Кримінально-процесуальний кодекс, які визначають рівність процесуальних прав учасників судового провадження. Обидві сторони — обвинувачення та захист — наділені однаковими можливостями щодо ініціювання дослідження доказів, виклику свідків, подання клопотань та участі в судових дебатах. Водночас цей принцип забезпечується не лише законодавчими нормами, а й безпосередньою практикою його застосування, де ключовим фактором є неупередженість суду та його здатність забезпечити дотримання рівноправності сторін[1]. У міжнародному праві змагальність сторін є однією з основоположних гарантій правосуддя та закріплена в низці документів, зокрема в Європейській конвенції з прав людини та практиці Європейського суду з прав людини. Відповідно до міжнародних стандартів, кожна сторона має право на достатній час і можливість для підготовки своєї позиції та реалізації права на захист у справедливих і рівних умовах.

У період воєнного стану реалізація цього принципу опиняється під загрозою через зміни, які вносяться до функціонування судової системи

та процесуальних процедур. З одного боку, державні органи зобов'язані забезпечити безпеку населення та стабільність правопорядку, що часто супроводжується необхідністю запровадження певних обмежень. З іншого боку, ці обмеження можуть негативно вплинути на права сторін, зокрема на можливість своєчасного подання доказів, доступу до правової допомоги та повноцінної участі у судовому процесі. Однією з головних загроз для змагальності у таких умовах є нерівність можливостей сторін. Органи обвинувачення, як правило, продовжують функціонувати у звичному режимі, тоді як сторона захисту стикається з обмеженнями через мобілізацію адвокатів, складність доступу до матеріалів справи та обмеження у пересуванні під час воєнних дій. Ці фактори можуть призвести до ситуації, коли обвинувачення має перевагу у процесі доказування, тоді як захист втрачає можливість ефективно спростувати висунуті доводи. Крім того, воєнний стан часто супроводжується введенням закритих судових засідань, що обмежує прозорість процесу та ускладнює можливість контролю за дотриманням прав сторін. Принцип гласності, який є пов'язаним із змагальністю, фактично зводиться нанівець, а це підриває довіру до судового розгляду[2]. Такі обмеження виправдані з міркувань безпеки, однак вони повинні бути тимчасовими та максимально збалансованими з правами учасників процесу. Проблема збереження змагальності у період воєнного стану вимагає додаткових зусиль як з боку законодавця, так і з боку судової влади. Важливо впроваджувати гнучкі механізми, які дозволять сторонам повноцінно реалізувати свої права навіть за умов обмежень. Одним із можливих рішень є активне використання технологій дистанційного судочинства, що може забезпечити доступ до правосуддя для усіх учасників процесу.

На нашу думку, змагальність сторін є основоположною засадою кримінального процесу, яка гарантує справедливість судового розгляду та рівність можливостей сторін у відстоюванні своїх позицій. У період воєнного стану реалізація цього принципу стикається з численними викликами, пов'язаними з обмеженнями та нерівністю можливостей сторін. Однак дотримання балансу між безпекою та захистом прав осіб є необхідною умовою для збереження принципу змагальності як гарантії правосуддя навіть у надзвичайних умовах.

Введення воєнного стану в Україні є вимушеним кроком держави для забезпечення національної безпеки та громадського порядку в умовах збройного конфлікту. Однак такий правовий режим неминує впливає на функціонування судової системи та реалізацію базових принципів кримінального процесу, зокрема принципу змагальності сторін. Цей принцип, який передбачає рівні можливості для обвинувачення та захисту у відстоюванні своїх позицій перед судом, опиняється під загрозою через специфічні обставини воєнного стану, що вимагають перегляду звичних механізмів здійснення правосуддя. Однією з основних проблем є обмеження доступу до правосуддя. В умовах воєнних дій значна частина населення вимушена евакуюватися з

територій активних бойових дій, що ускладнює їх участь у процесуальних діях. Руйнування інфраструктури, перебої у роботі судів та неможливість фізичної присутності сторін на судових засіданнях призводять до порушення процесуальних строків і фактичного позбавлення сторони можливості реалізувати свої права. Захист опиняється у складнішому становищі, оскільки втрачає змогу своєчасно подавати клопотання, представляти докази та забезпечувати ефективний захист своїх підзахисних[3]. Не менш важливою є проблема доказування, яка є ключовою складовою змагальності. У період воєнного стану збір доказів для сторони захисту значно ускладнюється через обмежений доступ до місць подій, труднощі у спілкуванні зі свідками та отриманні необхідних документів. Водночас органи обвинувачення часто продовжують здійснювати свої функції у спрощеному режимі, що може призвести до дисбалансу в можливостях сторін під час доказування. Такі умови створюють нерівність та загрожують об'єктивності судового розгляду.

Особливу увагу слід приділити обмеженню гласності судового процесу, яке стає поширеним явищем у період воєнного стану. Закриті судові засідання можуть проводитися для збереження державної таємниці або забезпечення безпеки учасників процесу. Водночас обмеження прозорості судового розгляду створює ризик для справедливості процесу та може формувати підґрунтя для необ'єктивності. За таких умов сторона захисту може бути позбавлена можливості ефективно контролювати дотримання прав та законності процедур. Серйозним викликом є також проблема з представництвом сторони захисту. У період мобілізації частина адвокатів не може виконувати свої професійні обов'язки через службу в лавах Збройних Сил України або інші обставини, що обмежують їх діяльність. Відсутність належного представництва порушує право на захист і призводить до ситуації, коли обвинувачений опиняється у нерівних умовах порівняно з обвинуваченням. Натомість держава зобов'язана вживати заходів для забезпечення доступу до правової допомоги навіть за складних умов воєнного стану. Зазначені обставини свідчать про об'єктивний відхід від класичних стандартів реалізації принципу змагальності сторін у кримінальному процесі. Виникає необхідність у пошуку нових підходів для забезпечення балансу інтересів держави та прав учасників процесу. Одним із можливих рішень є широке впровадження цифрових технологій у судовій системі, зокрема проведення дистанційних судових засідань, що дозволяє сторонам брати участь у процесі незалежно від фізичного місцезнаходження. Крім того, важливо забезпечити належний контроль за дотриманням прав сторони захисту та мінімізувати обмеження, які можуть призвести до порушення справедливості судового розгляду.

Ми дотримуємося позиції, що воєнний стан створює численні виклики для реалізації принципу змагальності сторін у кримінальному процесі, що обумовлені обмеженням доступу до правосуддя,

ускладненням доказування, відсутністю належного захисту та обмеженням гласності. Попри надзвичайний характер воєнного стану, держава повинна вживати заходів для збереження ключових засад правосуддя, що є основою забезпечення прав і свобод громадян навіть у критичних умовах.

Отже, період воєнного стану є складним випробуванням для системи правосуддя, оскільки баланс між державними інтересами та правами учасників процесу стає особливо вразливим. Принцип змагальності сторін, як одна з фундаментальних засад кримінального процесу, зазнає значних викликів у контексті обмежень, що впроваджуються для захисту національної безпеки. Збереження цього принципу вимагає впровадження адаптивних механізмів: забезпечення дистанційного доступу до правосуддя, мінімізації обмежень для сторони захисту та підвищення прозорості процесів навіть в умовах закритих засідань. Лише за умови системного підходу до вирішення цих проблем можна гарантувати дотримання принципу змагальності та справедливості правосуддя під час воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Барабаш Г.С. Розширення системи засобів захисної діяльності як шлях до реалізації засади змагальності у досудовому провадженні. *Інноваційні наукові дослідження: правовий, економічний та соціальний виміри: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2024. С. 23-26*
2. Крамаренко Ю. М. Змагальність у судочинстві: спосіб об'єктивного встановлення фактів та обставин чи гра на спритність. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2022. С. 199-203*
3. Маковій В.А. Судова експертиза у площині реалізації права на справедливий суд. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 3 (118). С. 192-200*

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Михайло Феодосійович РОМАНЮК,

*аспірант кафедри кримінального
процесу та криміналістики
факультету № 1 Львівського державного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0005-6483-456X>*

Функціонування певного інституту кримінального процесу може бути визнано виправданим у випадку, якщо його воно обумовлене соціальною необхідністю. Запровадження інституту *in absentia* та внесення змін до КПК України у 2014 році викликали суперечливу реакцію у спільноті. Цей інститут неоднозначно прийнято як серед практикуючих юристів, так і серед науковців. За цей час висловлено різні позиції та аргументовані протилежні точки зору щодо здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого.

Аналіз наукових джерел свідчить, що фактично у літературі висловлюється два протилежних погляди щодо функціонування інституту *in absentia*, оскільки одні науковці та практики ставлять під сумнів необхідність його існування, інші – вбачають в ньому позитивні риси.

Науковці, які ставлять під сумнів необхідність існування інституту *in absentia*, зокрема, С. Головатий, В.Онопенко, обґрунтовують свою позицію тим, що даний вид провадження порушує право на захист підозрюваного, обвинуваченого, порушує змагальність сторін, а також знижує активність суду в процесі судового розгляду [1, с. 13; 2, с. 15].

Досліджуючи питання щодо функціонального призначення спеціального судового призначення маємо врахувати і протилежну позицію, а саме щодо доцільності функціонування даного інституту. Зокрема, у науковій літературі висловлюється думка про те «застосування вказаного інституту надає змогу підвищити ефективність кримінального правосуддя та якість боротьби зі злочинністю в цілому, а також слугує превенцією вчинення нових кримінальних правопорушень, оскільки правопорушник усвідомлюватиме неминучість покарання, навіть у випадку вжиття заходів щодо переховування від правоохоронних органів» [3, с. 198]. В обґрунтування доцільності існування кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого О.Ю. Татаров, В.М. Трубніков висловлюють позицію про те, що даний вид провадження дозволяє оперативно вирішувати кримінальні справи, при цьому заощаджуючи державні ресурси [4, с. 125; 5, с. 180]. Розмірковуючи над метою запровадження

процедури «in absentia» М. Мазур зазначає: «очевидно, законодавець, обираючи між ситуацією повної бездіяльності держави у випадку вчинення окремих злочинів і варіантом проведення судового розгляду без особи, вирішив, що краще зупинитися на другому варіанті, щоб досягнути кількох конкретних цілей. Зокрема, не втратити важливих доказів, забезпечити офіційний осуд держави в межах судової процедури осіб, які скоїли злочини» [6].

Проведений аналіз наукових джерел дає можливість зрозуміти, що дискусія у поглядах на функціонування інституту in absentia обумовлена не стільки доцільністю існування даного інституту взагалі, скільки викликана різними поглядами на питання про баланс інтересів відсутньої особи (підозрюваного або обвинуваченого) і потерпілого. Оскільки, на одній чаші ваг покладено необхідність захисту прав потерпілих від кримінального правопорушення, в той час як на іншій чаші – необхідність дотримання прав підозрюваного, обвинуваченого, який відсутній в ході здійснення кримінального провадження.

Так, дійсно, з одного боку можна казати про те, що обвинувачений не реалізує свої права так, якби він був присутній у залі судового засідання, і можливо, його захисник не завжди належним чином здійснює захист обвинуваченого, який відсутній, тобто здійснює захист формально, про що свідчить судова практика [7]. Звісно, ми переконані, що здійснення спеціального судового провадження не повинно порушувати права обвинувачених, що в принципі є тією проблемою, яка надає даному питанню ознак дискусійності.

Разом з наведеними аргументами щодо можливого порушення принципу змагальності у спеціальному судовому провадженні слід зазначити, що здійснення кримінального провадження за відсутності обвинуваченого дозволяє забезпечити право потерпілого на доступ до правосуддя та компенсувати завдані кримінальним правопорушенням збитки. Слід задатись питанням, що б відбувалось, якби провадження за процедурою in absentia не проводилось у судовій практиці? Яким би чином можна було забезпечити права потерпілого, зокрема, у випадку, вчинення воєнних злочинів, яких останнім часом, нажаль, превелика кількість? Відповідь у цьому випадку є очевидною.

У піднятому питанні слід цілком погодитись із позицією В.М. Трофименка, про те, що проблему кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого необхідно розглядати не в альтернативній площині, а в площині повноцінного забезпечення захисту прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження в компромісному плані [8, с. 914]. Так, дійсно, завдяки здійсненню спеціального судового провадженні досягається компроміс, який дозволяє, з одного боку, не забути про головного учасника кримінальних процесуальних відносин, який постраждав від дій правопорушника, а з іншого, дотриматись гарантій прав особи, яка ухиляється від кримінальної відповідальності.

Отже, ми вважаємо, що функціональне призначення спеціального судового провадження, полягає у таких аспектах: по-перше, дотриманні балансу прав потерпілого та обвинуваченого, який ухиляється від кримінальної відповідальності, оскільки таке провадження, з одного боку, дозволяє забезпечити право потерпілого на доступ до правосуддя та компенсацію завданих кримінальним правопорушенням збитків, а з іншого, забезпечити належну процедуру дотримання гарантій прав обвинуваченого, який ухиляється від кримінальної відповідальності; по-друге, забезпеченні невідворотності притягнення особи, яка ухиляється, до кримінальної відповідальності та її покарання після з'явлення або доставлення до суду; по-третє, забезпеченні офіційного осуду держави осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, оскільки судові провадження щодо обвинуваченого, всупереч факту його ухилення та винесення обвинувального вироку є свідченням засудження з боку держави злочинних діянь; по-четверте, забезпеченні розгляду кримінального провадження в розумні строки та збереженні доказів, які з плином часу можуть зникнути, втратити властивості.

Отже, підводячи підсумки зазначимо, спеціальне судове провадження є засобом досягнення компромісу між забезпеченням своєчасного правосуддя, та забезпеченням права особи на справедливий суд. Безумовно, що ця форма кримінального провадження не є ідеальною, але в той же час і інші форми мають певні недоліки, що не дає підстав відмовлятися від них у судовій практиці.

Список використаних джерел

1. Головатий С. Проблемні аспекти реформування кримінального судочинства. *Право України*. 2004. № 3. С. 13–17.
2. Онопенко В. Гарантії правосуддя в контексті норм міжнародного права. *Юридична газета*. 2003. № 3. С. 13–17.
3. Спора Г. І. Судовий розгляд кримінального провадження за відсутності обвинуваченого: визначення поняття інституту, його особливості та мета функціонування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. Випуск 74. 2023. Ч. 2. С. 196–201.
4. Татаров О. Ю. Заочне провадження в кримінальному судочинстві України: проблеми та перспективи реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Право*. Ужгород, 2014. Вип. 29, ч. 2, т. 2. С. 125–130.
5. Трубніков В. М., Слінько Д.С. Реалізація засад кримінального провадження в процесуальній формі заочного кримінального судочинства. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер. Право*. Харків, 2014. № 1137, вип. 18. С. 177–181.
6. Під час кримінального провадження за процедурою «in absentia» на одній чаші терезів – інтереси забезпечення ефективності провадження, а на другій – право особи на справедливий суд. Сайт «Судова влада України». 22.05.2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/943591>.
7. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13.06.2019 р., справа № 607/9498/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82492181>
8. Трофименко В. М. Заочна форма кримінального провадження та її значення для захисту прав і законних інтересів сторін. *Форум права*. 2012. № 4. С. 913–918.

РОЛЬ ДІЗНАВАЧА У ФОРМУВАННІ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ НА ПОЧАТКОВИХ ЕТАПАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Денис Владиславович БІЛЕНЬКИЙ,

*аспірант відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури*

*Харківського національного
університету внутрішніх справ*

<https://orcid.org/0009-0006-7430-6960>

Розслідування кримінальних правопорушень вимагає своєчасного й ефективного збирання доказів для забезпечення справедливого правосуддя. Початковий етап кримінального провадження є одним із найважливіших, оскільки на цьому етапі відбувається закладання основи для подальшого розслідування. Ключову роль у цьому процесі відіграє дізнавач, чия діяльність спрямована на оперативне встановлення обставин події, забезпечення доказів і їх фіксацію.

Дізнавач у кримінальному провадженні є ключовою особою, відповідальною за здійснення розслідування у формі дізнання, що стосується злочинів невеликої та середньої тяжкості. Його діяльність регулюється нормами Кримінального процесуального кодексу України та передбачає виконання комплексу завдань на початкових етапах кримінального процесу. Правовий статус дізнавача визначається як суб'єкта процесуальної діяльності, наділеного повноваженнями для забезпечення швидкого реагування на правопорушення й встановлення обставин злочину. Головною метою діяльності дізнавача є забезпечення ефективного збирання, фіксації та збереження доказової бази. Це зумовлено тим, що саме на початковому етапі розслідування формується фундамент для подальших слідчих дій, а втрата будь-яких доказів або неправильне їх оформлення може призвести до неможливості їх використання в суді. У цьому контексті особливо важливими є першочергові слідчі дії, які дізнавач здійснює невідкладно після виявлення злочину[1]. До них належать огляд місця події, під час якого відбувається фіксація слідів, вилучення предметів і документів, що мають значення для кримінального провадження, а також допит свідків і потерпілих з метою отримання первинної інформації про обставини події. Ефективність виконання цих завдань значною мірою залежить від професійних якостей дізнавача. Йдеться про вміння оперативно оцінювати ситуацію, приймати рішення в умовах обмеженого часу, а також грамотно застосовувати процесуальні норми під час фіксації доказів. Це вимагає високого рівня підготовки, практичних навичок роботи зі слідчими методиками й сучасними технічними засобами. Адже навіть мінімальні помилки на цьому етапі можуть призвести до втрати важливих доказів, що значно ускладнить подальше розслідування.

Особливість роботи дільнавача полягає також у необхідності забезпечити збереження доказів у їх первісному вигляді. Це включає як фізичну охорону речових доказів, так і належну їх документальну фіксацію з дотриманням вимог законодавства. У зв'язку з цим дільнавач повинен використовувати доступні інструменти для належного оформлення матеріалів: фотозйомку, відеозапис, складання протоколів та інші методи документування.

На нашу думку, правовий статус дільнавача визначає його особливу роль у кримінальному провадженні. Завдяки своєчасним діям він забезпечує формування доказової бази, що є невід'ємним елементом справедливого правосуддя. Його завдання, з одного боку, полягають у швидкому реагуванні на злочини, а з іншого – у ретельному дотриманні процесуальних норм. Усе це вимагає від дільнавача високої кваліфікації, відповідальності та здатності до ефективної організації роботи на початкових етапах розслідування.

Формування доказової бази на початковому етапі кримінального провадження є одним із найважливіших завдань, що стоїть перед дільнавачем[2]. Саме в цей період закладається основа для подальшого розслідування, а будь-яка помилка чи упущення можуть суттєво вплинути на встановлення істини у справі. Збирання доказів є складним і системним процесом, що включає їх виявлення, фіксацію, перевірку та оцінку з дотриманням усіх процесуальних норм. На цьому етапі дільнавач часто працює в умовах обмеженого часу, коли необхідно швидко приймати рішення для забезпечення збереження слідів злочину та недопущення їх втрати чи пошкодження.

Одним із ключових завдань є огляд місця події, під час якого фіксуються всі можливі докази, що можуть мати значення для справи. Дільнавач зобов'язаний забезпечити детальну документацію всього, що стосується слідів правопорушення, використовуючи сучасні технічні засоби, такі як фотографування, відеозапис та складання схем. Це дозволяє зафіксувати обстановку на місці події максимально точно й виключити будь-які розбіжності при подальшому дослідженні. Особливу увагу необхідно приділити речовим доказам, їх вилученню та належному збереженню для подальших експертних досліджень. Оперативність дій дільнавача є визначальним чинником у допиті свідків та потерпілих. Первинні свідчення часто є найточнішими, адже з часом спогади можуть втрачати чіткість або піддаватися зовнішньому впливу. Дільнавач зобов'язаний забезпечити отримання показів у відповідності до процесуальних норм, уникаючи будь-яких порушень, що можуть призвести до визнання інформації недопустимою. Своєчасний допит дозволяє сформуванню початкову картину події та окреслити подальші напрями розслідування. Вилучення речей і документів є ще одним важливим елементом формування доказової бази[3]. Дільнавач має визначити предмети, що мають значення для встановлення обставин злочину, а також забезпечити їх належне оформлення й зберігання. Недотримання процесуальних норм на цьому етапі може поставити під

сумнів допустимість таких доказів у судовому процесі. Тому особлива увага приділяється правомірності вилучення, складанню відповідних протоколів та використанню технічних засобів для фіксації дій. Застосування сучасних методів документування є важливою складовою діяльності дізнавача на початкових етапах провадження. Використання електронних технологій, таких як аудіо- і відеофіксація слідчих дій, не лише підвищує ефективність роботи, а й забезпечує надійність отриманих доказів. Це дозволяє уникнути їх спотворення та сумнівів у правдивості інформації, що особливо важливо під час судового розгляду.

Ми вважаємо, що початковий етап формування доказової бази вимагає від дізнавача високої відповідальності, професіоналізму й оперативності. Окрім збирання доказів, необхідно забезпечити їх правомірність, оскільки процесуальні порушення можуть призвести до визнання зібраних матеріалів недопустимими. Для досягнення ефективності роботи дізнавачеві необхідно діяти в межах законодавчих вимог, застосовуючи сучасні методики й технічні засоби, що забезпечують належну якість та надійність доказів.

Отже, дізнавач відіграє критично важливу роль у формуванні доказової бази на початкових етапах кримінального провадження. Його завдання полягають у оперативному реагуванні, виявленні та фіксації доказів, що створює основу для подальшого повноцінного розслідування. Ефективність діяльності дізнавача значною мірою залежить від його професіоналізму, дотримання процесуальних норм та застосування сучасних методів роботи. Проблеми, з якими стикаються дізнавачі на цьому етапі, потребують системного вирішення, включаючи вдосконалення нормативної бази, забезпечення ресурсами та підвищення кваліфікації дізнавачів. Подальші наукові дослідження повинні бути спрямовані на створення ефективних механізмів підтримки діяльності дізнавачів для забезпечення справедливого й неупередженого правосуддя.

Список використаних джерел

1. Кіяниця В.А. Актуальні питання щодо проведення слідчих (розшукових) дій на підставі ухвали слідчого судді під час воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спеціальний випуск № 2 (121). С. 407-413
2. Петриченко Є.І. Процесуальний статус суб'єктів, що здійснюють дізнання. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування: матеріали круглого столу*. Дніпро. ДДУВС. 2021. С. 156-161
3. Шишкіна К.О. Процесуальний статус суб'єктів, що здійснюють дізнання у провадженнях про кримінальні проступки. *Актуальні дослідження правових та економічних процесів у контексті євроінтеграції : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищ. освіти*. Дніпро. ДДУВС. 2021. С. 239-243

DOI: <https://doi.org/10.32782/PPSS.2024.2.13>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАЦІЙНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Євген Анатолійович ГОРДЕЄВ,

*аспірант відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0007-7298-4925>*

У сучасних умовах глобалізації та зростання викликів безпеці важливим аспектом діяльності правоохоронних органів є використання спеціалізованих авіаційних підрозділів. Ефективна організація їхньої роботи суттєво підвищує рівень реагування на загрози, включаючи боротьбу з тероризмом, надзвичайні ситуації та протидію організованій злочинності. Аналіз міжнародного досвіду в цій сфері може стати основою для адаптації та вдосконалення національних систем авіаційної підтримки правоохоронних органів в Україні.

Організація діяльності авіаційних підрозділів правоохоронних органів у міжнародній практиці є важливим елементом забезпечення громадської безпеки, протидії злочинності та реагування на надзвичайні ситуації. Кожна країна має власний підхід до функціонування таких структур, що залежить від національних особливостей, законодавчої бази та стратегічних потреб. У Сполучених Штатах Америки авіаційні підрозділи поліції організовані на рівні штатів, муніципалітетів або великих міст. Прикладом є авіаційна служба поліції Лос-Анджелеса, яка входить до складу Air Support Division. Її основні функції включають повітряне патрулювання, супровід транспортних засобів під час погонь, пошуково-рятувальні операції, а також надання оперативної підтримки наземним підрозділам у складних умовах[1]. Авіаційна поліція США також активно використовує спеціалізовані гелікоптери та літаки для моніторингу значних територій, забезпечення безпеки масових заходів і збору даних у режимі реального часу. Європейські країни зосереджують увагу на інтеграції авіаційної підтримки у ширшу систему державної безпеки. У Німеччині функціонує Федеральна служба авіаційної підтримки, що тісно співпрацює з регіональними поліційними управліннями. Її діяльність включає підтримку антитерористичних операцій, забезпечення публічної безпеки, моніторинг державних кордонів та екологічний контроль. Франція активно застосовує гелікоптери Жандармерії, які відіграють ключову роль у патрулюванні, переслідуванні злочинців, реагуванні на загрози терористичного характеру та участі у рятувальних операціях. Французькі авіаційні підрозділи характеризуються високою мобільністю та здатністю

© Гордєєв Є. А., 2024

працювати у важкодоступних регіонах[2]. У країнах Азії, таких як Японія, акцент робиться на впровадженні сучасних технологій. Використання безпілотних літальних апаратів стало поширеною практикою, що дозволяє правоохоронним органам ефективно моніторити території, контролювати великі натовпи людей та реагувати на стихійні лиха[3]. Авіаційна поліція Японії також відзначається активним використанням авіаційних засобів для охорони морських кордонів і забезпечення порядку у прибережних районах. Розвиток технологій у цій країні включає інтеграцію штучного інтелекту та систем автоматичного виявлення порушень.

На наше переконання, міжнародний досвід демонструє різноманітність підходів до організації авіаційних підрозділів. У кожній країні ці структури адаптовані до унікальних викликів та потреб, що забезпечує їхню високу ефективність у виконанні завдань правоохоронного характеру. Використання авіації дозволяє значно підвищити мобільність, точність та оперативність реагування на сучасні загрози, що є невід'ємною складовою підтримки громадської безпеки.

Адаптація міжнародного досвіду організації авіаційних підрозділів до українських реалій є важливим завданням для підвищення ефективності роботи правоохоронних органів та забезпечення громадської безпеки. Врахування специфіки національної системи безпеки, територіальних особливостей і правових норм є ключовим фактором успішного впровадження таких змін. Одним із першочергових кроків є створення єдиної авіаційної платформи, яка об'єднає можливості Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій та інших структур, залучених до реагування на надзвичайні ситуації і підтримання порядку. Це дозволить оптимізувати використання ресурсів, знизити витрати та забезпечити більш ефективну координацію дій. Ключовим напрямом є розробка законодавчої бази, яка чітко регулюватиме використання авіаційних підрозділів у діяльності правоохоронних органів. Ухвалення відповідних нормативних актів сприятиме створенню правового поля для залучення авіаційної техніки, зокрема безпілотних літальних апаратів, у різних аспектах правоохоронної діяльності. Окрім цього, важливо розробити стандарти та процедури, які гарантуватимуть безпеку і законність використання таких засобів. Впровадження сучасних технологій має стати невід'ємною складовою реформування авіаційної підтримки. Використання БПЛА для моніторингу, розвідки, пошуково-рятувальних операцій і забезпечення громадського порядку значно розширює можливості правоохоронців. У поєднанні із системами штучного інтелекту це дозволить здійснювати аналіз ситуацій у реальному часі, підвищуючи точність і оперативність прийняття рішень. Не менш важливим є підвищення рівня підготовки кадрів. Для цього необхідно створити програми навчання на базі міжнародного досвіду, які включатимуть теоретичну підготовку, практичні тренування з використанням авіаційної техніки та обмін знаннями з фахівцями

провідних країн[4]. Підготовка висококваліфікованих пілотів, операторів БПЛА та координаторів операцій забезпечить ефективне використання авіаційних ресурсів. Створення центрів координації авіаційних операцій з використанням передових систем зв'язку та управління дозволить забезпечити інтеграцію різних підрозділів у єдину систему. Це включатиме використання централізованих диспетчерських пунктів, що здійснюватимуть управління авіаційними операціями, моніторинг повітряного простору та координацію дій між підрозділами[5]. Такий підхід сприятиме більшій злагодженості дій під час виконання спільних завдань. Важливим аспектом є налагодження співпраці з міжнародними організаціями, такими як INTERPOL, FRONTEx та іншими структурами, які мають великий досвід у цій сфері. Обмін інформацією, проведення спільних навчань та участь у міжнародних програмах сприятимуть впровадженню передових технологій і практик в українську систему безпеки. Співпраця також дозволить Україні інтегруватися у глобальну систему забезпечення безпеки, що є важливим у контексті сучасних загроз, включаючи тероризм, транскордонну злочинність та природні катастрофи.

Ми вважаємо, що імплементація міжнародного досвіду в Україні стане основою для створення сучасної, ефективної системи авіаційної підтримки правоохоронних органів. Це сприятиме підвищенню безпеки громадян, оперативності реагування на виклики та загрози, а також зміцненню міжнародного авторитету України у сфері правоохоронної діяльності.

Можемо зробити висновок, що міжнародний досвід використання авіаційних підрозділів у правоохоронній діяльності демонструє їхню важливу роль у забезпеченні громадської безпеки та ефективному реагуванні на сучасні виклики. Впровадження таких практик в Україні стане ключовим кроком до зміцнення системи правоохоронних органів, підвищення їхньої мобільності та здатності оперативно діяти у критичних ситуаціях. Використання передових технологій, включаючи безпілотні літальні апарати, інтеграція новітніх систем управління і зв'язку, а також підготовка висококваліфікованих фахівців створять підґрунтя для модернізації авіаційної підтримки. Злагоджена співпраця між різними структурами та налагодження міжнародного партнерства сприятимуть не лише оптимізації ресурсів, але й підвищенню загального рівня безпеки в країні.

Список використаних джерел

1. Баранов, В.І. Організація авіаційної підтримки правоохоронних органів: міжнародний досвід та перспективи для України. Публічне управління та право. 2022. № 5. С. 45-49. DOI: 10.32782/2413-8452.2022.5.7.
2. Гусев, О.Є. Використання авіаційних засобів у правоохоронній діяльності: правові та технічні аспекти. Юридична наука. 2021. № 2. С. 15-19.
3. Клименко, П.М., Даниленко, А.В. Інтеграція авіаційних технологій у діяльність правоохоронних органів. Безпека життєдіяльності. 2020. № 4. С. 30-34.
4. Лавров, О.С. Технологічні інновації у правоохоронній сфері: міжнародний досвід для України. Вісник кримінального права. 2021. № 3. С. 55-59.

5. Шевченко, І.О. Правові аспекти впровадження безпілотних літальних апаратів у правоохоронну діяльність України. Вісник Національної академії правових наук України. 2023. № 1. С. 100-105.

6. Сидоренко, М.В. Роль авіаційних підрозділів у забезпеченні громадського порядку: європейський досвід. Сучасна правоохоронна діяльність. 2022. № 2. С. 71-75.

7. Смирнов, К.О. Використання авіації у надзвичайних ситуаціях: досвід і перспективи. Проблеми цивільного захисту. 2020. № 1. С. 22-26.

DOI: <https://doi.org/10.32782/PPSS.2024.2.14>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сергій Сергійович ЧОРНИЙ,

*аспірант відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0001-9820-4989>*

Бюро економічної безпеки України (БЕБ) створено як центральний орган виконавчої влади, що відповідає за запобігання, виявлення, розслідування та припинення економічних правопорушень. Його функціонування має ключове значення для економічної стабільності держави та зменшення рівня корупції. Проте правове регулювання організаційної структури БЕБ стикається з низкою проблем, що впливають на його ефективність.

Організаційна структура Бюро економічної безпеки України є важливим елементом його діяльності, оскільки визначає ефективність виконання покладених завдань у сфері боротьби з економічними правопорушеннями. Правове регулювання цієї структури базується на положеннях Закону України "Про Бюро економічної безпеки України" та інших нормативно-правових актів. Основні аспекти регулювання охоплюють функціональні повноваження, організаційну структуру та кадрове забезпечення. Функції Бюро зосереджені на запобіганні, виявленні та розслідуванні економічних злочинів, таких як фінансові махінації, ухилення від сплати податків, а також корупція в економічній сфері. У цьому контексті БЕБ виконує роль ключового органу, який сприяє економічній безпеці держави. Проте нормативна база, яка регламентує ці функції, не завжди забезпечує чіткість їх виконання. Зокрема, спостерігається дублювання повноважень з іншими органами, такими як Національна поліція, Державна податкова служба та Служба безпеки України. Така ситуація створює правову невизначеність і може призводити до конфліктів компетенції, що ускладнює реалізацію завдань Бюро[1]. Структура Бюро передбачає наявність центрального апарату та територіальних підрозділів. Регіональні управління відіграють важливу роль у забезпеченні безпосередньої присутності БЕБ на місцях, що сприяє оперативному реагуванню на порушення. Однак, чинне регулювання недостатньо детально визначає механізми координації між центральним апаратом та територіальними підрозділами, що негативно впливає на їх ефективність. Крім того, розподіл ресурсів між різними рівнями управління є нерівномірним, що створює додаткові труднощі у виконанні функцій. Кадрова політика БЕБ також є важливим аспектом його діяльності[2]. Формування штату відбувається на конкурсній основі,

що сприяє залученню кваліфікованих фахівців. Проте відсутність чітких і прозорих критеріїв відбору кандидатів призводить до ризику суб'єктивності у процесі прийняття рішень. До того ж законодавство не враховує необхідності постійного підвищення кваліфікації працівників, що обмежує можливості професійного розвитку кадрів. Відсутність систематичних навчальних програм і чіткої оцінки результатів діяльності працівників також є серйозною проблемою.

На нашу думку, правове регулювання організаційної структури Бюро економічної безпеки України потребує вдосконалення для забезпечення чіткої взаємодії з іншими органами, ефективної роботи територіальних підрозділів та прозорості у кадровій політиці. Вирішення цих питань є необхідною умовою для підвищення ефективності діяльності БЕБ та зміцнення економічної безпеки держави.

Правове регулювання організаційної структури Бюро економічної безпеки України стикається з низкою суттєвих проблем, які ускладнюють його функціонування та обмежують ефективність виконання покладених завдань. Однією з головних проблем є недостатня чіткість функціональних обов'язків цього органу. Через відсутність однозначного визначення меж компетенції БЕБ виникають конфлікти з іншими правоохоронними структурами, такими як Національна поліція, Служба безпеки України та Державна податкова служба[3]. Це призводить до дублювання повноважень, неузгодженості дій та втрати часу в процесі розслідувань. Іншою проблемою є брак деталізованих процедур взаємодії з іншими державними органами. Чинне законодавство лише загально описує можливість співпраці, але не визначає конкретні механізми координації дій між структурами. Така ситуація унеможливує швидке та скоординоване реагування на економічні правопорушення, що створює додаткові ризики для ефективності діяльності БЕБ. Кадрові питання також залишаються невирішеними. Законодавство не враховує необхідності постійного навчання та підвищення кваліфікації працівників БЕБ, що обмежує їхню здатність адаптуватися до нових викликів та технологій. Крім того, відсутність прозорих процедур оцінки професійної компетентності працівників ускладнює формування професійного штату, здатного ефективно виконувати завдання Бюро. Фінансування та матеріально-технічне забезпечення також є слабкими місцями у діяльності БЕБ. Недостатність ресурсів обмежує можливості Бюро щодо використання сучасних технологій, проведення аналітичної роботи та забезпечення регіональних підрозділів необхідним обладнанням. Це знижує здатність Бюро швидко реагувати на економічні злочини та виконувати свої функції на належному рівні[4]. Для подолання зазначених проблем необхідне комплексне вдосконалення правового регулювання діяльності Бюро економічної безпеки України. Одним із першочергових завдань є розробка підзаконного акту, який детально регламентуватиме повноваження та структуру БЕБ. Це дозволить чітко визначити межі компетенції органу та уникнути конфліктів із іншими державними установами[5]. Важливим кроком

також є створення регламентів співпраці з іншими правоохоронними органами, які б забезпечували скоординовану роботу та уникнення дублювання функцій.

У кадровій політиці необхідно впровадити обов'язкові програми навчання, що дозволять працівникам БЕБ постійно вдосконалювати свої професійні навички. Це може включати як внутрішнє навчання, так і міжнародні стажування для ознайомлення з найкращими практиками інших країн. Крім того, потрібна розробка системи прозорої оцінки професійної компетентності для формування якісного кадрового складу. Фінансування та матеріально-технічне забезпечення повинні бути пріоритетними завданнями для держави[6]. Підвищення рівня фінансування дозволить забезпечити Бюро сучасним обладнанням, створити потужну аналітичну базу та розширити можливості регіональних підрозділів. Це сприятиме більш ефективному виконанню завдань Бюро та зміцненню економічної безпеки країни. Таким чином, комплексне вирішення зазначених проблем дозволить підвищити ефективність діяльності БЕБ та посилити його роль у забезпеченні стабільності економічної системи України.

Викладене дає підстави стверджувати, що Бюро економічної безпеки України є ключовим елементом у системі захисту економічних інтересів держави, проте ефективність його функціонування значною мірою залежить від удосконалення правового регулювання організаційної структури. Невирішені проблеми, пов'язані з нечіткістю функціональних обов'язків, недостатньою координацією з іншими правоохоронними органами, кадровими питаннями та фінансовим забезпеченням, створюють значні перешкоди на шляху до реалізації поставлених завдань. Важливо забезпечити розробку та прийняття нормативно-правових актів, які деталізують компетенції, механізми співпраці та структуру Бюро, що дозволить уникнути дублювання функцій і сприятиме більшій узгодженості дій. Особливу увагу слід приділити покращенню кадрової політики, зокрема впровадженню обов'язкових програм підвищення кваліфікації, що дадуть змогу працівникам адаптуватися до нових викликів і вдосконалювати свої професійні навички. Забезпечення належного рівня фінансування та оновлення матеріально-технічної бази є ще одним пріоритетом, який дозволить не лише підвищити ефективність роботи центрального апарату, але й зміцнити спроможність регіональних підрозділів. Успішна реалізація цих заходів сприятиме побудові прозорої, ефективної та надійної системи економічної безпеки, здатної оперативно реагувати на сучасні виклики та забезпечувати стабільність фінансової системи держави. Таким чином, комплексний підхід до вирішення зазначених проблем стане запорукою посилення ролі БЕБ у боротьбі з економічними злочинами та створення умов для сталого розвитку економіки України.

Список використаних джерел

1. Грицак В. С. Основні аспекти правового забезпечення діяльності правоохоронних органів України. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 78–85.
2. Ковальчук П. О. Організаційно-правові основи діяльності Бюро економічної безпеки України. *Сучасні проблеми правового регулювання економічної безпеки : зб. наук. пр. [матеріали конф. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Ін-т держави і права, 2022. С. 101–104.*
3. Кондратюк Л. О. Розвиток правового забезпечення кадрової політики у сфері економічної безпеки. *Актуальні проблеми правової науки та практики : зб. наук. ст. Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса. ОНУ, 2022. С. 211–215.*
4. Петренко Д. В. Аналіз фінансування Бюро економічної безпеки України: сучасний стан і перспективи. *Фінансова політика держави: проблеми та перспективи : матеріали міжнар. конф. Львівський ун-т фінансів та економіки. Львів. ЛУФЕ. 2023. С. 89–94.*
5. Сидоренко В. А. Взаємодія правоохоронних органів України у сфері забезпечення економічної безпеки. *Економічна безпека держави: теорія і практика : монографія / під ред. Г. В. Полякова. Харків. Основа, 2021. С. 132–139.*
6. Тихомиров О. М. Правові проблеми регламентації функціональних повноважень Бюро економічної безпеки України. *Науковий вісник Національного університету внутрішніх справ*. – 2023. – Т. 3, № 4. – С. 53–59.

DOI: <https://doi.org/10.32782/PPSS.2024.2.15>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Станіслав Сергійович КУТНИК,

*аспірант відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0002-9405-4722>*

Сучасне глобалізоване суспільство вимагає від правоохоронних органів здатності ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, етнічних груп та соціальних верств. Полікультурна компетентність є необхідною складовою професійної підготовки майбутніх поліцейських, оскільки вона забезпечує розвиток навичок толерантного спілкування, вміння вирішувати конфлікти та адаптуватися до різноманітних умов роботи.

Полікультурна компетентність є ключовою характеристикою особистості сучасного фахівця, особливо у сфері правоохоронної діяльності. Вона визначається здатністю до ефективної взаємодії з представниками різних культур у контексті професійної діяльності. Полікультурна компетентність поєднує когнітивні, емоційно-ціннісні та поведінкові компоненти, які формують основи для продуктивного вирішення міжкультурних завдань та конфліктів. На когнітивному рівні компетентність включає систему знань про культурні традиції, мову спілкування, соціокультурні цінності різних етнічних і соціальних груп, що дає змогу краще розуміти поведінку громадян та їхні потреби. Уміння аналізувати культурний контекст та враховувати соціально-психологічні особливості різних груп забезпечує професійність дій поліцейського у будь-якій ситуації. Емоційно-ціннісний компонент забезпечує розвиток важливих особистісних якостей, серед яких чільне місце займають емпатія, толерантність і повага до іншості. Важливим завданням підготовки є формування здатності до емоційного самоконтролю та стійкості до стереотипного мислення[1]. Це дозволяє уникати упередженого ставлення та дискримінації в роботі з представниками різних культур. Поведінковий рівень реалізується через набуття практичних навичок та вміння використовувати отримані знання в реальних умовах. Поліцейські повинні демонструвати компетентність у спілкуванні, управлінні конфліктами та прийнятті рішень в умовах міжкультурної взаємодії. Формування вмінь діяти в ситуаціях культурного різноманіття є важливим етапом професійної підготовки правоохоронців. У психолого-педагогічному вимірі процес формування полікультурної компетентності ґрунтується на поєднанні кількох взаємодоповнюючих підходів. Аксіологічний підхід зосереджується на

формуванні позитивного ставлення до культурного розмаїття. Він сприяє усвідомленню значущості культурного плюралізму як основи соціальної гармонії. У рамках цього підходу важливо розвивати цінності рівності, справедливості та взаємної поваги. Комунікативний підхід націлений на формування комунікативної компетентності як важливого аспекту професійної діяльності. Розвиток здатності до міжкультурного діалогу, вміння слухати, адаптувати мову та поведінку до особливостей співрозмовника є ключовими завданнями цього підходу. Такі навички дозволяють уникати непорозумінь та забезпечувати ефективне вирішення конфліктів у багатокультурному середовищі[2]. Когнітивний підхід спрямований на засвоєння знань про культурні відмінності та соціальні норми різних груп населення. Він акцентує увагу на важливості культурологічної освіти та розуміння історичних і соціальних чинників, які впливають на формування культурної ідентичності. Освітні програми для майбутніх поліцейських повинні включати курси, орієнтовані на вивчення культурної антропології, соціології та основ міжкультурної комунікації.

На нашу думку, синергія зазначених підходів забезпечує цілісність процесу формування полікультурної компетентності. Поєднання ціннісного ставлення, комунікативних навичок і знань про культурну специфіку дозволяє готувати висококваліфікованих фахівців, здатних працювати в умовах культурного різноманіття. Комплексний підхід до підготовки курсантів забезпечує їхню готовність до ефективного виконання професійних завдань, підвищуючи рівень довіри та взаємодії між правоохоронцями та населенням.

Формування полікультурної компетентності майбутніх поліцейських є складним та багатограним процесом, що вимагає системного підходу з використанням психолого-педагогічних технологій і методик. Ефективність цього процесу забезпечується створенням відповідних умов, які сприяють розвитку міжкультурної обізнаності, професійної рефлексії та практичних навичок. Одним із ключових чинників є організація полікультурного навчального середовища у вищих навчальних закладах. Занурення курсантів у реалії культурного різноманіття досягається шляхом впровадження інтерактивних методів навчання. Використання кейс-методу, рольових ігор, симуляцій та інших технологій дозволяє моделювати реальні професійні ситуації, у яких необхідна здатність до ефективного міжкультурного спілкування. Це дає можливість курсантам практично застосовувати набуті знання, розвиваючи навички вирішення конфліктів і адаптації до різних культурних контекстів. Особливу роль у формуванні полікультурної компетентності відіграє розвиток рефлексивного мислення, яке забезпечує усвідомлення власних стереотипів і культурних упереджень. Залучення до рефлексивних практик допомагає курсантам аналізувати свої поведінкові реакції та ставлення до представників інших культур, формуючи толерантне сприйняття різноманіття. Через самоспостереження і критичний аналіз власних установок майбутні

поліцейські навчаються коригувати свою поведінку та професійні дії у відповідності до принципів культурної поваги і взаєморозуміння. Інтеграція міждисциплінарних знань є важливою умовою формування полікультурної компетентності, оскільки вона поєднує психологічні, педагогічні, соціологічні та культурологічні аспекти. Викладання дисциплін із залученням матеріалів про міжкультурну комунікацію та соціокультурні особливості населення дозволяє курсантам отримати комплексне розуміння механізмів взаємодії в багатокультурному середовищі[3]. Створення навчальних програм, що поєднують теоретичні знання з практичним відпрацюванням ситуацій, забезпечує формування цілісного світогляду, орієнтованого на професійну ефективність у роботі з представниками різних культур. Психологічна робота з особистісними особливостями курсантів також є необхідною умовою ефективного розвитку полікультурної компетентності. Залучення тренінгів, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, стресостійкості та комунікативної гнучкості, дозволяє майбутнім поліцейським навчитися керувати власними емоціями та підтримувати продуктивний діалог у складних ситуаціях. Психологічна підготовка сприяє розвитку здатності до емпатії, самоконтролю та швидкого реагування на конфлікти в умовах міжкультурного середовища, що є важливим елементом професійної компетентності поліцейського. Досвід практичної взаємодії з представниками різних культур відіграє значну роль у формуванні навичок міжкультурної комунікації. Організація стажувань, культурно-просвітницьких заходів, спільних навчань та практик у мультикультурному середовищі надає курсантам можливість набути безпосереднього досвіду взаємодії та застосувати отримані знання у реальних умовах. Такі форми роботи дозволяють закріпити навички толерантного спілкування, розвиваючи готовність до професійної діяльності у багатокультурному суспільстві.

Ми вважаємо, що системне поєднання перелічених умов створює оптимальні передумови для формування полікультурної компетентності майбутніх поліцейських. Ефективне застосування психолого-педагогічних методик забезпечує розвиток професійних і особистісних якостей, необхідних для успішної взаємодії у контексті культурного різноманіття.

Отже, розвиток полікультурної компетентності є важливим завданням професійної підготовки майбутніх поліцейських. Психолого-педагогічні основи цього процесу передбачають формування знань, навичок та ціннісних орієнтацій, необхідних для ефективної міжкультурної взаємодії. Застосування інтерактивних методів навчання, розвиток рефлексивного мислення та організація полікультурного навчального середовища є ключовими умовами формування полікультурної компетентності. Реалізація цих підходів дозволяє підготувати поліцейських до професійної діяльності у сучасному різноманітному суспільстві, що сприяє підвищенню їхньої ефективності та довіри з боку населення.

Список використаних джерел

1. Антипова А.К. Комунікація поліцейського з особами в залежності від їх психотипу. Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції : матеріали Регіонал. кругл. Столу. Дніпро. ДДДУС. 2021. С. 161-163
2. Іваненко І. О. Комунікаційна компетенція працівника поліції в умовах воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 800-801
3. Пяничук М.А. Особливості інтерактивного навчання майбутніх поліцейських до забезпечення публічної безпеки. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2022. С. 451-453
4. Чечель А.О. Місце психології в повсякденній роботі працівників сектору превенції. Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції: матеріали Регіон. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2021. С. 147-149

DOI: <https://doi.org/10.32782/PPSS.2024.2.16>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ БРОКЕРІВ

Денис Ігорович ГЛАДКИЙ,

*аспірант відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0001-9453-5369>*

Забезпечення законності та прозорості в діяльності митних брокерів є однією з ключових умов ефективного функціонування системи митного адміністрування. У сучасних умовах глобалізації, розвитку міжнародної торгівлі та постійного вдосконалення національних митних процедур зростає необхідність у врегулюванні діяльності митних брокерів. Оскільки митні брокери є посередниками між бізнесом і державними органами, їх робота потребує особливої уваги з боку законодавців для усунення корупційних ризиків, забезпечення прозорості й захисту інтересів усіх учасників митного процесу.

Митні брокери відіграють важливу роль у процесі митного оформлення товарів, виступаючи посередниками між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та митними органами. Правовий статус митного брокера визначається національним законодавством, яке регулює їх діяльність, встановлює вимоги до кваліфікації, ліцензування, порядок надання послуг та відповідальність за порушення митних правил. Як правило, митний брокер є фізичною або юридичною особою, що має право надавати послуги декларування вантажів на підставі відповідної ліцензії, отриманої у встановленому порядку. Законодавча база, що регулює діяльність митних брокерів, спрямована на забезпечення законності їх функціонування, а також захист інтересів держави та учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Система адміністративно-правового регулювання діяльності митних брокерів базується на принципах законності, прозорості, доступності та ефективного контролю. Одним із ключових аспектів регулювання є процедура ліцензування, яка передбачає встановлення чітких вимог до кандидатів, що бажають здійснювати діяльність митного брокера. Така регламентація включає перевірку кваліфікації, ділової репутації та відповідності встановленим критеріям. Порядок ліцензування спрямований на забезпечення надійності суб'єктів, які беруть участь у митному оформленні, та зменшення ризиків незаконної діяльності. Для досягнення прозорості та відкритості у діяльності митних брокерів важливим є створення електронних реєстрів, що містять інформацію про суб'єктів, які мають право на надання митно-брокерських послуг. Такі

реєстри дозволяють зацікавленим особам перевіряти правовий статус брокерів, що сприяє підвищенню рівня довіри між бізнесом та митними органами. Додатково, впровадження електронного документообігу є важливим кроком у мінімізації бюрократичних процедур та оптимізації процесів декларування. Сучасні технології дозволяють забезпечити прозорість операцій, оперативність обміну даними та ефективний контроль за діяльністю митних брокерів у реальному часі. Контроль за діяльністю митних брокерів є необхідним елементом забезпечення законності та прозорості їх функціонування. Такий контроль здійснюється уповноваженими державними органами, що мають право перевіряти документи, діяльність та дотримання законодавства митними брокерами. Важливо, щоб контрольні заходи здійснювались у прозорій та неупередженій формі, що унеможливає корупційні прояви та зловживання повноваженнями. Одночасно необхідно забезпечити дієві механізми відповідальності митних брокерів за порушення встановлених норм. Запровадження електронних систем моніторингу та автоматизованого контролю дозволяє забезпечити дотримання законодавчих вимог у діяльності митних брокерів, мінімізувати ризики маніпуляцій та підвищити прозорість процесів. Важливу роль у цьому відіграє автоматизація процедур декларування та застосування сучасних технологічних рішень, що сприяють об'єктивності та ефективності контролю з боку державних органів.

На наше переконання, адміністративно-правове регулювання діяльності митних брокерів є багатограним процесом, що поєднує нормативно-правову регламентацію, ліцензування, впровадження інноваційних технологій та контрольні механізми. Законність і прозорість діяльності митних брокерів досягається шляхом удосконалення адміністративно-правової бази, оптимізації процедур оформлення, а також створення умов для ефективного державного моніторингу та контролю. Це дозволяє забезпечити високий рівень надійності та довіри до митної системи як з боку бізнесу, так і державних інституцій.

Наявність корупційних ризиків та недостатня прозорість процедур у діяльності митних брокерів є однією з ключових проблем адміністративно-правового регулювання. Закритість механізмів ліцензування, відсутність належного контролю та недостатня ефективність нагляду за діяльністю митних брокерів призводять до потенційних зловживань як з боку посадових осіб митних органів, так і з боку брокерів. Непрозорі процеси ускладнюють забезпечення законності та створюють передумови для використання корупційних схем у митному оформленні товарів, що негативно впливає на розвиток зовнішньоекономічної діяльності та підриває довіру до державних інституцій. Для мінімізації цих ризиків важливо вдосконалити процедуру ліцензування митних брокерів, забезпечивши її відкритість та доступність для громадськості.

Впровадження антикорупційних механізмів на всіх етапах ліцензування дозволить створити чіткі критерії для отримання дозволів на провадження митно-брокерської діяльності. Запровадження незалежного аудиту та регулярного державного моніторингу діяльності брокерів сприятиме забезпеченню ефективного контролю та виявленню можливих зловживань. Важливим кроком є посилення законодавчих норм, що регулюють відповідальність митних брокерів за порушення митного законодавства. Удосконалення правової бази передбачає встановлення жорсткіших санкцій за недотримання процедур та створення прозорих умов для вирішення спірних ситуацій. Серед дієвих інструментів забезпечення прозорості та підвищення рівня законності у діяльності митних брокерів особливо значну роль відіграє впровадження цифрових технологій. Цифровізація процедур митного оформлення дозволяє мінімізувати вплив людського фактора, що є одним із ключових джерел корупційних ризиків. Використання електронного документообігу забезпечує автоматизацію процесів, пришвидшує митні операції та знижує ймовірність зловживань під час надання брокерських послуг. Сучасні технологічні рішення, такі як блокчейн, сприяють підвищенню рівня прозорості операцій завдяки можливості фіксації всіх етапів митного оформлення у незмінному цифровому реєстрі. Це дозволяє забезпечити надійний облік та унеможливити маніпуляції з інформацією. Створення єдиної інформаційної платформи для митного оформлення забезпечить централізований доступ до даних усіх учасників митного процесу. Така платформа дозволить митним органам, митним брокерам, бізнесу та контролюючим органам взаємодіяти у єдиному цифровому середовищі, що значно підвищить прозорість та ефективність процедур.

Ми вважаємо, що вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності митних брокерів має бути орієнтоване на забезпечення прозорості, цифровізацію процедур та впровадження антикорупційних механізмів. Лише комплексний підхід до реформування законодавства та використання сучасних технологій дозволить створити ефективну систему регулювання, що відповідає вимогам сучасної митної справи та міжнародним стандартам.

Отже, забезпечення законності та прозорості у діяльності митних брокерів є важливим завданням адміністративно-правового регулювання у контексті розвитку сучасної митної системи. Впровадження чітких правових механізмів, посилення контролю за діяльністю митних брокерів та використання цифрових технологій є ключовими заходами для усунення корупційних ризиків і підвищення ефективності митного адміністрування. Подальші наукові дослідження у цій сфері повинні зосереджуватися на розробці нових підходів до ліцензування, моніторингу та забезпечення відкритості діяльності митних брокерів, що сприятиме підвищенню ефективності митної системи загалом.

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ
ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Володимир Олександрович МЕЛЬНИЧУК,

*аспірант відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0009-1166-3508>*

Воєнний стан є особливим правовим режимом, що вводиться в умовах збройної агресії або загрози суверенітету держави, з метою забезпечення національної безпеки та функціонування органів влади. В цих умовах питання ефективності реалізації адміністративно-правових повноважень органів місцевого самоврядування набуває особливої актуальності. З одного боку, органи місцевого самоврядування продовжують виконувати свої основні функції, а з іншого – повинні оперативно адаптуватися до нових викликів та обмежень, які накладає правовий режим воєнного стану.

Адміністративно-правові повноваження органів місцевого самоврядування є невіддільним елементом системи публічного управління, що визначаються нормами національного законодавства. В основі їх функціонування лежить Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та низка інших нормативно-правових актів, які закріплюють механізми організації та виконання владних функцій. У період воєнного стану система управління зазнає суттєвих змін, зумовлених нагальною необхідністю забезпечення оборони держави, безпеки населення та підтримання суспільного порядку. Під впливом цих обставин адміністративно-правові повноваження органів місцевого самоврядування трансформуються як в обсязі, так і в механізмах їх реалізації.

Однією з ключових особливостей функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану є концентрація повноважень на державному рівні. Це відбувається через делегування низки функцій від місцевих органів до військових адміністрацій, які набувають більш централізованого характеру. Така зміна має на меті забезпечення ефективності управлінських рішень та оперативності їх виконання в умовах кризи. Однак, при цьому виникає ризик зниження рівня автономності місцевого самоврядування, що може стати проблемою для врахування місцевих потреб та інтересів громад[1]. Водночас, під час воєнного стану запроваджуються заходи, що передбачають обмеження прав і свобод громадян у межах, визначених законом. Серед

найпоширеніших заходів слід виділити введення комендантської години, примусову евакуацію населення із небезпечних територій, тимчасову конфіскацію майна для забезпечення оборонних потреб. Ці механізми є частиною адміністративно-правових інструментів, що надають органам місцевого самоврядування можливість оперативно реагувати на загрози та виконувати завдання, пов'язані із захистом життєво важливих інтересів населення. Окрім цього, в умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування можуть отримувати надзвичайні повноваження. Такі повноваження включають організацію гуманітарної допомоги, забезпечення функціонування критичної інфраструктури, координацію евакуації населення та створення умов для діяльності сил оборони. Надзвичайні повноваження вимагають від місцевих органів максимальної ефективності та відповідальності при виконанні поставлених завдань, а також здатності швидко адаптуватися до динамічної ситуації. Теоретичний аналіз адміністративно-правових повноважень під час воєнного стану акцентує увагу на необхідності пошуку балансу між інтересами національної безпеки та дотриманням конституційних прав громадян. Складність полягає у тому, що навіть у кризових умовах важливо зберегти легітимність дій влади та не допустити зловживання наданими повноваженнями. Органи місцевого самоврядування стають важливим інструментом у забезпеченні балансу між жорсткими обмеженнями, продиктованими необхідністю захисту населення, та гарантіями дотримання основних прав і свобод громадян.

На наше переконання, адміністративно-правові повноваження органів місцевого самоврядування під час воєнного стану потребують чітко регламентованих правових підстав та ефективних механізмів реалізації. Це дозволяє забезпечити функціонування громад в умовах надзвичайних обставин, підтримуючи суспільний порядок, стабільність та соціальну згуртованість.

Практичні аспекти реалізації повноважень органів місцевого самоврядування під час воєнного стану відзначаються значною кількістю викликів, які мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Зміна обставин діяльності місцевих органів влади вимагає від них швидкої адаптації до нових умов, що включають обмежені ресурси, необхідність координації з військовими адміністраціями та мінливу ситуацію безпеки. Однією з найгостріших проблем є неузгодженість у взаємодії між органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями. Воєнний стан передбачає перерозподіл частини владних повноважень на користь військових структур, що створює певний конфлікт інтересів і дублювання функцій. Практика свідчить про випадки, коли одночасно ухвалюються розпорядження як військовими адміністраціями, так і місцевими радами, що призводить до плутанини та управлінського хаосу. Відсутність чітко визначеного механізму взаємодії в екстрених умовах послаблює ефективність управлінських рішень, особливо в питаннях забезпечення життєдіяльності громад. Серйозною перешкодою для реалізації повноважень є обмеженість

фінансових і матеріальних ресурсів. З початком воєнного стану багато територіальних громад втратили частину доходів через скорочення ділової активності, переміщення бізнесу та населення. Водночас витрати на гуманітарну допомогу, облаштування центрів для внутрішньо переміщених осіб, підтримку критичної інфраструктури та відновлення зруйнованих об'єктів значно зросли. Дефіцит ресурсів часто призводить до неможливості виконання базових функцій місцевої влади в повному обсязі, зокрема у сфері соціального захисту та охорони здоров'я[2]. Додатковим викликом є загроза життю та здоров'ю представників місцевого самоврядування. У районах, де ведуться активні бойові дії, посадовці не завжди можуть виконувати свої обов'язки через ризик для життя. Руїнування адміністративних будівель, порушення комунікацій та інфраструктури ускладнюють організацію роботи, а фізична небезпека змушує працівників покидати свої робочі місця. Внаслідок цього виникають ситуації, коли управління громадою відбувається дистанційно або за допомогою обмежених людських ресурсів, що негативно впливає на оперативність рішень. Суттєвою проблемою стає дефіцит кадрів у місцевих органах влади. Евакуація населення, мобілізація на службу в Збройні Сили України та інші структурні зміни значно скорочують чисельність працівників, здатних виконувати адміністративні функції[3]. Нестача кваліфікованих фахівців, які мають досвід управління у кризових ситуаціях, ускладнює виконання завдань із забезпечення порядку, надання гуманітарної допомоги та підтримки населення. Це змушує місцеві ради шукати альтернативні рішення, такі як залучення волонтерів чи впровадження цифрових інструментів для управління територією.

На нашу думку, практика функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану свідчить про необхідність удосконалення законодавства та впровадження дієвих механізмів координації на всіх рівнях влади. Важливим є посилення технічного забезпечення та цифровізації управлінських процесів, що дозволить мінімізувати вплив людського фактору та забезпечити швидке ухвалення рішень. Одночасно актуальним залишається питання ресурсного забезпечення, яке потребує підтримки з боку центральної влади та міжнародних партнерів. Своєчасне вирішення цих проблем є ключовим для ефективного функціонування місцевого самоврядування в умовах надзвичайних обставин та гарантування стабільності територіальних громад.

Викладене дає підстави констатувати, що під час воєнного стану реалізація адміністративно-правових повноважень органами місцевого самоврядування має низку особливостей та проблем. Серед них ключовими є обмеження автономії місцевих органів, дублювання функцій із військовими адміністраціями, а також недостатність ресурсів та кадрів для виконання нагальних завдань.

Для подолання цих викликів необхідно:

- законодавче удосконалення механізмів співпраці органів місцевого самоврядування з військовими адміністраціями;
- запровадження фінансових інструментів для підтримки місцевих бюджетів;
- розвиток цифрових технологій для управління громадою в умовах обмежених ресурсів;

Подальші дослідження мають бути зосереджені на розробці ефективної моделі децентралізації влади в умовах надзвичайних ситуацій та удосконаленні адміністративно-правових механізмів для забезпечення сталого функціонування місцевого самоврядування в кризові періоди.

Список використаних джерел

1. Голик Ю.В. Підзвітність у діяльності органів місцевого самоврядування: теоретико-правовий аспект. Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 361-367
2. Касяненко Є.В. Реформування правового статусу органів місцевого самоврядування в контексті децентралізації влади в Україні: переваги та потенційні ризики. Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2018. С. 120-122
3. Савіщенко В.М. Конфлікт інтересів у діяльності осіб, уповноважених здійснювати функції держави і місцевого самоврядування: питання теорії та практики. Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наук. Семінару. Дніпро. ДДУВС. Аіра ЛТД. 2017. С. 316-319

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ
АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ**

Сергій Валентинович ВИЛКОВ,

*канд. юрид. наук,
Науково-дослідний інститут
публічного права, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-0328-9957>*

Приєднавшись до Статуту Ради Європи [1], а також ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [2] Україна засвідчила свій вибір європейської системи спільних цінностей, а саме: поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права (правовладдя) та дотримання людських прав, включаючи права осіб, що належать до меншин [3].

Як слушно наголошує Головатий С., «саме людські права, демократія та правовладдя є трьома невідокремленими частинами політичної і юридичної культури, в центрі яких – людська гідність. Розуміння цих засад іде у лоні філософської думки ліберальної, або західної, політичної традиції, заснованої на ідеях лібералізму з античних часів. Це щось абсолютно відмінне від традиції царської Росії, традиції Радянського Союзу» [5].

У рамках спільного юридичного простору Європи існує консенсус щодо стрижневих елементів верховенства права (правовладдя), які є не лише формальними, а й субстантивними (матеріальними) [5]. Ці елементи сформовані в узагальненому вигляді Європейською комісією «За демократію через право» (Венеційською комісією) у «Доповіді про правовладдя», зокрема ними є такі: 1) законність; 2) юридична визначеність; 3) заборона свавільності; 4) доступ до правосуддя; 5) дотримання людських прав; 6) недискримінація та рівність перед приписами права [6, с. 28].

Венеційською комісією у «Доповіді про правовладдя» наголошується, що верховенство права (правовладдя) в належному розумінні слова є невідокремною частиною будь-якого демократичного суспільства, і поняття правовладдя вимагає, щоб усі, хто уповноважений ухвалювати рішення, ставилися до кожного на основі гідності, рівності й здорового глузду та відповідно до приписів права, а також щоб кожен мав можливість оскаржити неправомірність рішень у незалежному та безсторонньому суді, де кожному забезпечено справедливі процедури. Отже, правовладдя звернено до здійснення влади й до взаємин між особою та державою [7].

Доцільним вбачається також відмітити важливі положення Документу Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ, відповідно до яких «верховенство права не зводиться лише до формальної законності, яка забезпечує правильність та узгодженість процесу творення і впровадження в життя демократичного ладу, а означає також і справедливість, засновану на визнанні та повному сприйнятті людської особи як найвищої цінності та яку гарантовано інститутами, що забезпечують рамки для її якнайповнішого вираження» [8]. Адже для становлення демократичного суспільства та існування держави як такої, що заснована на верховенстві права необхідно не лише задекларувати утвердження і забезпечення прав і свобод людини, але й забезпечити належне функціонування відповідного інституційного та процедурного інструментарію з метою практичного впровадження та застосування правовладдя.

Зокрема у Рішенні Конституційного Суду України від 2 березня 2015 р. № 213-VIII наголошується, що Українська формула правовладдя як засади національного конституційного ладу (як вона записана в частині 1 статті 8 Конституції України) є двоскладовою: відповідно до першого складника «верховенство права в Україні визнається», відповідно до другого – «верховенство права в Україні діє». Другий складник «верховенства права» (правовладдя) висуває імператив його дієвості, тобто ефективності, чим, власне, здійснюється забезпечення його практичної значущості. Ідеться насамперед про сукупність національних інституцій, механізмів і процедур, що є доконечними для того, щоб особа була спроможною володіти людською гідністю та захистити себе від свавільних дій держави (її органів і посадових осіб). Цей складник спрямовано здебільшого на вимогу щодо наявності в політичній та юридичній системах держави тих інституційних (структурних) елементів, що в поєднанні з відповідними юридичними процедурами забезпечують інституційний та процесовий механізми верховенства права (правовладдя) [5].

Отже дотримання загальновизнаних прав та свобод людини є неможливим без практичної реалізації усіх стрижневих елементів верховенства права, в свою чергу одним із показників того, що у державі не лише визнається, але й діє верховенство права, є реальна, а не декларативна правова захищеність таких прав і свобод у відповідності до загальновизнаних міжнародних стандартів, яка унеможлиблюється без функціонування незалежного самоврядного інституту адвокатури.

На тісному кореляційному зв'язку між практичною ефективністю верховенства права як загальноєвропейської цінності та особливою роллю інституту адвокатури у демократичному суспільстві наголошується зокрема у Хартії основних принципів європейської адвокатської професії, а також Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, в яких визначено, що *«у суспільстві, заснованому на повазі до верховенства права, адвокат виконує особливу*

роль. Обов'язки адвоката не починаються і не закінчуються сумлінним виконанням свого обов'язку у межах закону. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чії права і свободи йому довірено захищати... *Повага до професійної функції адвоката є необхідною умовою верховенства права й демократії в суспільстві* [9; 10].

Слушним в контексті наведеного є спостереження Коваль К. щодо такої закономірності: ступінь незалежності й суверенності адвокатури визначається зрілістю демократичних інститутів держави. У свою чергу правовий статус адвокатури завжди був певним показником захищеності особистості й одним із індикаторів, що свідчать про успіхи в просуванні до правової держави та розвинутого громадянського суспільства [11].

Отже необхідною умовою верховенства права і демократії у суспільстві є гарантії незалежності адвокатури, які безпосередньо корелюються із самоврядністю даного інституту, про що йде мова зокрема у Рекомендації № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, в якій визначено, що «адвокатам слід дозволяти і спонукати їх до створення й приєднання до місцевих, національних і міжнародних професійних об'єднань, які, власними силами або разом з іншими органами, *опікуватимуться посиленням професійних стандартів і забезпеченням захисту незалежності та інтересів адвокатів.* Адвокатські колегії та інші професійні об'єднання адвокатів мають бути органами, *побудованими на засадах самоврядування, незалежними від влади і від широкого загалу.* Слід поважати діяльність адвокатських колегій та інших професійних об'єднань адвокатів *щодо захисту своїх членів та їхньої незалежності від неналежних обмежень або втручань*» [12].

Про стійку кореляцію незалежності адвокатури з її самоврядністю йде мова і у Хартії основних принципів європейської адвокатської професії, в якій зазначається, що «саморегулювання професії має життєво важливе значення в підтримці незалежності практикуючого адвоката; *лише сильне професійне саморегулювання може гарантувати професійну незалежність адвокатів від держави і без гарантій незалежності адвокати не зможуть виконувати свою професійну і юридичну роль*» [9].

В Рекомендації № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів також акцентується увага, що адвокатські колегії та інші професійні об'єднання адвокатів слід заохочувати до забезпечення незалежності адвокатів і, окрім іншого, до: а) безстрашного відстоювання і підтримки справи правосуддя; б) захисту ролі адвокатів у суспільстві та, зокрема, обстоювання їхньої честі, гідності та добросовісності; с) сприяння участі адвокатів у програмах, які забезпечують доступ до правосуддя особам в економічно несприятливому становищі, зокрема надання адвокатами безоплатної правової допомоги та юридичних консультацій; d) сприяння реформам законодавства,

підтримки таких реформ і обговорення чинного чи запропонованого законодавства; е) сприяння добробуту представників професії та допомоги їм або членам їхніх сімей, якщо того вимагають обставини; ф) співпраці з адвокатами з інших країн, зокрема беручи до уваги роботу міжнародних організацій адвокатів і міжнародних міжурядових чи недержавних організацій; г) просування якомога вищих професійних стандартів компетентності адвокатів і забезпечення додержання адвокатами стандартів поведінки та дисципліни [12].

Підсумовуючи наведене, можемо зробити висновок, що необхідною умовою верховенства права і демократії у суспільстві є гарантія незалежності адвокатури, яка реалізується безпосередньо через адвокатське самоврядування, спрямоване на забезпечення реалізації правових гарантій адвокатської діяльності, створення умов, за яких представники професійної спільноти адвокатів могли б виконувати свої професійні та морально-етичні обов'язки без будь-якого неправомірного втручання на належному рівні незалежності, забезпечення дотримання високого рівня професійних стандартів діяльності, зокрема шляхом визначення та підтвердження рівня належної фахової підготовленості осіб, які виявили намір приєднатися до професійної адвокатської спільноти, підвищення кваліфікації з метою безперервного професійного розвитку, вирішення питань дисциплінарної відповідальності, утвердження та дотримання морально-етичних установ адвокатської професії, представництва інтересів та захисту як публічної цінності інституту адвокатури в цілому, так і окремих його представників, налагодження конструктивного діалогу як всередині професійної адвокатської спільноти, так і з представниками влади, громадянського суспільства, а також міжнародної спільноти, зокрема в межах публічних дискусій з питань розвитку правової політики і досягнення цілей правосуддя.

Список використаних джерел

1. Про приєднання України до Статуту Ради Європи: Закон України від 31 жовтня 1995 року № 398/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 38. ст. 287.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
3. Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 7 лютого 1992 року) та договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі 25 березня місяця 1957 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
4. Головатий С. Декомунізувати право. URL: <https://zbruc.eu/node/73468>.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 р. № 213-VIII. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p2_2020.pdf.

6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 28 квітня 2012 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=10424&skl=7

7. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Доповідь про правовладдя. Ухвалено Венеційською Комісією на її 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 р.). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr).

8. Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE. Organization for Security and Co-operation in Europe. 29 June 1990. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/14304.pdf>.

9. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії. Рада адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи. 25 листопада 2006 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU06301>.

10. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (Прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text.

11. Коваль К. «Ручна» адвокатура не потрібна нікому. Союз юристів України. URL: <https://lawyersunion.org.ua/kateryna-koval-ruchna-advokatura-ne-potribna-nikomui/>.

12. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25 жовтня 2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf.

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Сергій Олександрович ЛАШУТІН,

*аспірант кафедри правознавства
юридичного факультету
Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля*

Трудова правосуб'єктність як категорія відображає зворотний зв'язок – наповнення правового статусу працівників прокуратури загальним та спеціальним правовим змістом з огляду на можливість бути учасниками трудових відносин (у зв'язку з дійсним вступом у трудові відносини). Такий зміст являє собою сукупність прав та обов'язків, правомочностей, гарантій тощо, які характеризують працівників прокуратури у їх дуальному статусі: особа, що наділена владно-управлінською компетенцією, та особа-працівник.

Питання трудової правосуб'єктності працівників прокуратури України потребує уточнення понятійно-категоріального апарату, а також висвітлення самої специфіки змістового наповнення з огляду на нормативно-правове регулювання та дійсний зміст трудових відносин працівників прокуратури.

В той же час, на думку С.В. Лозового, «системний аналіз Закону України «Про прокуратуру» дозволяє стверджувати, що реалізація працівниками прокуратури своїх повноважень здійснюється на підставі трудового договору. Це означає, що свої повноваження вони здійснюють в рамках саме трудових правовідносин. Проте через специфіку функцій, які виконують працівники органів прокуратури, їх правовий статус як суб'єктів трудових правовідносин має певні особливості. Слід враховувати, що працівники прокуратури виступають суб'єктами не тільки трудових, а й адміністративних відносин, пов'язаних з безпосереднім виконанням ними повноважень представників держави» [1, с.53].

У наведеному контексті важливими та доречними є твердження Ф.А.Цесарського, який «виходив і з тих міркувань, що «трудова угода є необхідною підставою виникнення трудових правовідносин, він може бути або самостійним правоутворюючим фактом, необхідним для виникнення трудових правовідносин, або обов'язковим елементом їх складного юридичного змісту. У другому випадку для встановлення трудових правовідносин крім укладення працівником і роботодавцем трудового договору, потрібні ще обрання (призначення) на посаду, обрання за конкурсом на заміщення відповідної посади, призначення на посаду тощо» [2, с.166].

Отже, пластичність та нешаблонність у розумінні категорії «трудовий договір» є важливою тенденцією у розвитку сучасного трудового права. В той же час, саме таке розширене та всебічне висвітлення зазначеної категорії є найбільш прийнятним для тієї правової дійсності, яка на сьогодні існує у суспільному виробництві та у розвитку форм і видів трудових відносин та дозволяє категорії «трудовий договір» залишатися функціональною та реальною, інструментальною та такою, що може бути застосовна до реалій суспільних відносин.

Відтак, трудовий договір не завжди є єдиною підставою виникнення трудових відносин, а у певних випадках – він є лише однією із обов'язкових складових змісту таких трудових відносин. Як і у випадку із трудовими відносинами працівників прокуратури. Адже, погодимось із С.В.Лозовим, у випадку із вступом на службу до органів прокуратури має місце саме фактичне існування трудового договору.

На думку А. В. Акуліча, «поява правового статусу працівника прокуратури є наслідком виникнення саме трудових, а не адміністративних правовідносин. При цьому констатація факту появи перших не заперечує можливості виникнення інших, оскільки вони можуть існувати паралельно. У такому випадку правовідносини, учасником яких є прокурорсько-слідчий працівник, за своїм характером є дуальними. З одного боку, кандидат на посаду набуває статусу працівника, з іншого – державного службовця. Вступаючи на службу до органів прокуратури, фізична особа набуває статусу сторони трудових правовідносин – працівника, який здійснює діяльність з виконання завдань і функцій держави, що мають ознаки державного управління» [3, с. 7]. Як зазначає А. В. Андрушко, «адміністративно-правові норми окреслюють коло прав та обов'язків державного службовця як особи, яка провадить діяльність з практичного виконання завдань та функцій держави, а норми трудові – як суб'єкта трудових правовідносин. Проте виконання державним службовцем управлінських функцій є можливим тільки після вступу у трудові правовідносини з відповідним органом державної служби» [4, с. 6].

Аналізуючи такі твердження, вважаємо, що дійсно передумовою формування такої складної та багатоаспектної правосуб'єктності працівників прокуратури, є їх вступ одночасно у адміністративно-правові та трудо-правові відносини, які взаємообумовлюються та переплітаються, взаємно впливаючи на зміст і тих, і тих відносин. То ж погодимось із тим, що багато авторів, вважаючи працівників прокуратури суб'єктами трудових відносин, наводять такі міркування обґрунтовано. І зазначені тези, попри те, що вони не знайшли свого відображення на законодавчому рівні, все ж є послідовними та вартими подальшого розвитку і концептуалізації.

В той же час, існує інша думка науковців щодо того, яким чином доцільно розглядати особливості трудо-правового статусу працівника прокуратури. О.О. Шевцов визначає, що «трудове право не повинно займатися експансією всіх своїх прийомів правового регулювання на

сферу так званих «службових» відносин» [5, с. 478]. Тобто існує позиція, за якої «ті відносини, в які вступають державні службовці в процесі праці при виконанні своїх повноважень, регулюються головним чином адміністративним правом, оскільки діяльність державних службовців завжди має організуючий характер».

З іншого боку, Ю.П. Битяк, зауважує, що «державна служба певною мірою відображує факт суспільного поділу праці, підкреслює різноманітність її видів» [6, с.28].

Таким чином, одна група вчених визначає правовий статус працівника прокуратури як суб'єкта управлінської діяльності, здійснюваної від імені держави, а друга - як учасника трудових відносин. Аналізуючи наведену доктринальну дискусію, зі свого боку, доцільно прокоментувати її наступними тезами. На наш погляд, зазначена, дискусія, все ж у її найбільш загальному та концептуальному вигляді є дискусією щодо того, який стратегічний напрям розвитку вчені вбачають у трудовому праві як у галузі вітчизняного права, а також які концептуальні тенденції розвитку повинна отримати в цілому система права України.

Сьогодні більшістю вчених підтримується така думка, за якої доцільним є розвиток комплексних галузей права, імплементація в уже наявні та первинні галузі права України новітніх методів та режимів правового регулювання (в тому числі, і з інших галузей права) задля належного та релевантного врегулювання нових суспільних відносин, які виникають. Також важливою тенденцією розвитку усїєї системи правового регулювання, є акцент на сутності, дійсному змісті правовідносин, правових ідей, категорій, а не на формальному слідуванні попередньо існуючим шаблонам. Отже з огляду на викладене, слідує наведеним тенденціям, а також власному переконанню, зауважимо, що зміст правовідносин між працівником прокуратури та органом прокуратури дійсно є багатоаспектним. Поряд з тим, одним із таких аспектів є безумовно реалізація трудової функції фізичної особи із підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку за відповідну оплату праці, із наявністю відповідних правових гарантій щодо робочого часу та часу відпочинку, надання певних пільг та компенсацій, що обумовлені різними суб'єктивними та об'єктивними факторами, але виключно у зв'язку із існуванням трудових відносин і у контексті їх існування. Саме тому, складна структура правосуб'єктності працівників прокуратури безумовно вміщує в себе правосуб'єктність особи-учасника трудових відносин.

Тому зауваження науковців щодо наявності у структурі правовідносин працівників прокуратури з органами прокуратури (державою) виключно адміністративно-правового елемента є певною мірою однобічними. Працівники прокуратури з усїєю складністю свого правового статусу, на наш погляд, все ж є також і суб'єктами трудових правовідносин. Інше питання полягає в тому, що їхня трудо-правова правосуб'єктність є великою мірою специфічною, і питання належного її

розуміння є завданням як подальшого розвитку наукової доктрини, так і удосконалення нормативно-правового регулювання. А тому заперечення такого елемента у структурі правового статусу зазначеної категорії осіб веде до обмеженого розуміння їх як учасників суспільних відносин в цілому, а також до занадто звуженого висвітлення усього спектру наявних у них прав та гарантій.

Список використаних джерел

1. Лозовой С. В. Правовий статус працівника прокуратури як суб'єкта трудових правовідносин. *Соціальне право*. №2. 2019. С. 50-57
2. Цесарський Ф. А. Визначення змісту поняття "трудоий договір" та його характерних ознак в умовах розвитку ринкової економіки. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Економічна теорія та право* : зб. наук. пр. Харків : Право, 2012. 2011. № 4 (7). С. 165-172
3. Акуліч А. В. Особливості правового статусу працівника прокуратури як суб'єкта трудового права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Східноук. нац. ун-т. ім. В. Даля. Луганськ, 2010. 19 с
4. Андрушко А. В. Виникнення трудових правовідносин з державними службовцями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 20 с.
5. Шевцов О. О. Працівник прокуратури як суб'єкт трудового права. *Форум права*. 2008. № 2. С. 476–479. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2008_2_70.pdf
6. Адміністративне право України. Підручник за ред. Ю.П. Битяка. Харків : Право, 200 с.

ДИСТАНЦІЙНА ТА НАДОМНА РОБОТА: СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ

Олександр Сергійович ОЛЕКСІЄНКО,

*Товариство з обмеженою
відповідальністю «ВІЗАНТІЯ 1»*

Із 27 лютого 2021 року в Україні запроваджено дві самостійні форми організації праці: дистанційну й надомну. Дані нестандартні режими робочого часу нормативно регламентуються нормами КЗпП України, а саме ст. 60-1 (надомна робота) та 60-2 (дистанційна робота). Дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1]. В свою чергу відповідно до чинного законодавства надомна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими чи робочими приміщеннями роботодавця [1].

Аналізуючи зазначені режими робочого часу, то до спільних рис можна віднести наступні:

- 1) відносяться до нестандартних (гнучких) режимів робочого часу;
- 2) для певних категорій працівників передбачено переважне право на встановлення зазначених режимів праці. Так, вагітні жінки, працівники, які мають дитину віком до трьох років або здійснюють догляд за дитиною відповідно до медичного висновку до досягнення нею шестирічного віку, працівники, які мають двох або більше дітей віком до 15 років або дитину з інвалідністю, батьки особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, а також особи, які взяли під опіку дитину або особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи можуть бути переведені на дистанційну або надомну роботу за умови, що їхня робота може виконуватися в такому режимі і роботодавець має для цього відповідні ресурси і засоби.
- 3) надомні та дистанційні працівники виконують свою трудову функцію поза приміщеннями роботодавця;
- 4) однакові норми тривалості робочого часу для обох видів роботи. Нормальна тривалість - до 40 годин на тиждень або скорочена (для певних категорій працівників) - до 24 або 36 годин на тиждень.

5) переваги для працівників, які полягають у тому, що є змога працювати в зручному місці, економити час та ресурси на дорогу на роботу і з роботи, а також краще поєднувати роботу, наприклад, з виконанням сімейних обов'язків;

б) дистанційна та надомна роботи можуть тимчасово запроваджуватися роботодавцем на час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру.

Хоча зазначені режими мають спільні риси, все ж можна виділити і відмінності, зокрема:

1) *місце виконання роботи*: Відмінністю надомної роботи від дистанційної зокрема є те, що робоче місце працівника є фіксованим та не може бути змінено працівником без погодження з роботодавцем. Дистанційні працівники виконують свою трудову функцію у будь-якому місці за власним вибором, але при цьому мають бути на зв'язку з роботодавцем за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Надомні працівники виконують роботу за місцем свого проживання або в іншому чітко визначеному договором місці, але поза приміщеннями роботодавця. Для такої роботи характерна закріплена робоча зона та технічні засоби. Якщо ж надомний працівник не має змоги виконувати роботу на своєму фіксованому робочому місці з причин, що від нього не залежать, то він повинен про це повідомити роботодавця не менше ніж за три робочі дні до такої зміни у спосіб, що передбачений трудовим договором.

2) *режим роботи*: Відповідно до чинного законодавства, за дистанційного режиму робочого часу працівник розподіляє свій робочий час на власний розсуд, за загальним правилом на нього не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку. На надомних працівників поширюється загальний режим роботи підприємства, установи, організації. Тобто, фактично працівник працює в такому ж режимі як і працівники безпосередньо на підприємстві, лише за тим виключенням, що він знаходиться в іншому конкретному місці.

3) *час відпочинку*: оскільки на надомних працівників поширюється загальний режим роботи підприємства, то час перерви на обід та відпочинок у нього стандартний як і в інших працівників. Щодо дистанційних працівників, то є свої особливості. Дистанційному працівнику гарантується період вільного часу для відпочинку й харчування - період відключення. У цей час працівник може не відповідати на повідомлення чи телефонні дзвінки роботодавця. Період вільного часу для відпочинку (період відключення) визначається у трудовому договорі про дистанційну роботу.

4) *відповідальність щодо дотримання безпечних і нешкідливих умов праці*: у разі запровадження дистанційної роботи працівник самостійно визначає робоче місце та несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на ньому. Щодо надомних

працівників, то таке положення відсутнє в чинному законодавстві, а отже можемо зробити висновок, що відповідальність в даному випадку покладається на роботодавця.

5) *нормування та оплата праці*: відповідно до ч. 6 ст. 60-1 КЗпП виконання надомної роботи, наприклад, не тягне за собою змін в нормуванні, оплаті праці та не впливає на обсяг трудових прав працівників. У той же час стосовно дистанційної роботи такого припису немає. Це дозволяє зробити висновок, що виконання дистанційної роботи може тягнути за собою ці зміни, що дає можливість зменшувати розмір заробітної плати. Якщо дистанційна робота передбачає зміни умов нормування, оплати праці тощо, то має бути відповідна норма, яка визначає правила, порядок та межі цих змін, інакше виникає прогалина в трудовому законодавстві стосовно даного питання [2].

Таким чином, можемо зробити висновок, що запровадження у 2021 році дистанційної та надомної роботи є позитивним кроком щодо реалізації гнучкості у трудових відносинах і відповідає сучасним потребам економіки та ринку праці. Дистанційна та надомна роботи мають спільні та відмінні риси. Також, було виділено декілька проблемних аспектів щодо регулювання зазначених нестандартних режимів робочого часу.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 зі змінами та доповненнями в останній редакції від 24.12.2023 року на підставі 3494-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Довгань Б.В., Амелічева Л.П. Деякі проблеми правового регулювання гнучкого режиму робочого часу, дистанційної та надомної роботи за трудовим законодавством. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2021. <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/9968/9895>

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ НОРМ
ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ
У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Вадим В'ячеславович БУРДОЛЬ,

*здобувач вищої освіти
третього освітньо-наукового
рівня (доктор філософії з Права)
Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний Інститут»
<https://orcid.org/0000-0003-0776-4612>*

Досліджуючи питання нормативно-правового регулювання кримінальної процесуальної діяльності, пов'язаної з забезпеченням безпеки учасників кримінального судочинства, звернемо увагу на два її аспекти. Насамперед мова йде про правовий режим регулювання відповідних відносин. Важливість його дослідження обумовлена тим, що саме він визначає спосіб і характер врегулювання відповідних відносин та процесуальну поведінку їх учасників. Другим аспектом інституту заходів безпеки є усвідомлення учасниками кримінально процесуальних відносин змісту та мети його норм при їх реалізації під час кримінального провадження. Цей момент є доволі важливими для розуміння сутності цього інституту кримінального процесуального права.

Отже, вважається актуальним розкриття на рівні тез наукової доповіді питань правового режиму та особливостей застосування норм інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Стосовно правового режиму, завдяки якому впорядковується поведінка учасників кримінально процесуальних відносин та визначаються її особливості, то у юридичній науці його характеризують як певний порядок правового регулювання, який забезпечується через особливе поєднання залучених для його здійснення способів, методів та типів правового регулювання [1, с. 217]. Як було вказано, цей аспект інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, важливий тим, що дає уявлення щодо характеру та змісту дій як уповноважених державних органів та їх посадових осіб, так і осіб, щодо яких застосовуються заходи безпеки. Завдяки правовому режиму, який притаманний кримінальному процесуальному праву, останнє упорядковує процесуальні правовідносини, забезпечує ефективність правового регулювання у цій сфері, зокрема відносно досліджуваного випадку.

У науці кримінального процесу щодо правового режиму відмічають, що для кримінального процесуального права, як галузі публічного права,

характерним є спеціально дозвільний тип правового регулювання, в основі якого лежить формула: «дозволено лише те, що прямо передбачено законом» [2, с. 14]. Нормативним вираженням цього типу правового регулювання є приписи ч. 2 ст. 19 Конституції України. Він переважно стосується діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду. Відповідно здійснення ними кримінальної процесуальної діяльності, пов'язаної з застосуванням заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, має чітко та неухильно відповідати вимога кримінального процесуального законодавства, яка регулює це питання. Зокрема на це вказує і вимога ст. 9 КПК України. З цього приводу Т. О. Лоскутов зауважує, що діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, судді регулюється за спеціально-дозвільним типом правового регулювання, а тому зазначені суб'єкти, реалізуюючи повноваження щодо протидії злочинності, можуть здійснювати процесуальну діяльність лише так, як прямо прописано в нормах кримінального процесуального законодавства [3, с. 138]. Це гарантія законності застосування заходів забезпечення безпеки, а також умова забезпечення прав осіб, до яких ці заходи застосовуються.

З іншого боку відмітимо, що для учасників кримінального провадження, щодо яких вжиті заходи забезпечення безпеки, цей тип правового регулювання також застосовується. Але це не позбавляє їх можливості діяти на власний розсуд, вимагаючи застосування або скасування таких заходів, вчинення уповноваженими державними органами та їх посадовими особами інших дій в цій частині. Така відмінність у правовому регулюванні поведінки представників держави та інших учасників кримінального провадження дала підстави Т.О. Лоскутову зауважити, що діяльність учасників кримінального провадження (потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, захисник тощо) регулюється за загально дозвільним типом правового регулювання, а тому ці особи, реалізуючи власні права й законні інтереси, можуть діяти в будь-який спосіб, окрім прямо забороненого в нормах законодавства [3, с. 138]. Це гарантія реалізації права учасників кримінального провадження на забезпечення безпеки.

Тож констатуємо наявність відмінностей у правовому режимі регулювання забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, які стосуються специфіки регламентації дій державних органів та їх посадових осіб (переважно спеціально дозвільний тип правового регулювання та покладання обов'язку забезпечити безпеку учасників кримінального провадження), а також учасників, які залучаються до кримінального провадження (переважно загально дозвільний тип правового регулювання та надання права вимагати забезпечення безпеки під час їх участі у кримінальному провадженні). Це має важливе значення при формулюванні норм кримінального процесуального законодавства, визначенні змісту діяльності відповідного суб'єкта та при характеру та способу поведінки в межах процесуальних

відносин, які виникають з приводу застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Також, як вже було відмічено, важливим для належного застосування вказаного інституту кримінального процесуального права є аспект, що стосується стадії безпосередньої реалізації його правових норм. Це правозастосування і пов'язано воно з вибором, аналізом правової норми, яка підлягає застосуванню, а також встановленням її дійсного змісту (її тлумаченням). Це дає можливість визначити дійсний «дух» та «букву» закону, що є важливим для забезпечення досягнення мети існування інституту забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Відповідність між «духом» та «буквою» закону в процесі правозастосування забезпечує досягнення мети регламентації досліджуваних правових відносин.

В цьому контексті для правильного розуміння норм інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, важливою є думка М.І. Козюбри, що недопустиме ігнорування духу нормативного тексту, коли словесні формулювання його окремих положень спотворюють саму мету нормативного акта, а для того, щоб досягнути цей дух, необхідно дослідити ідеологію правового інституту, ідеологію правової системи в цілому, котрі залежать від вищих цілей суспільства, гарантувати досягнення яких покликане право [4, с. 7]. Тобто в його думці наголошується на безумовному дотриманні «букви» інституту забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, але при неодмінному врахуванні при застосуванні норм його «духу» як засобу захисту життя, житла, здоров'я та майна осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, як найвищої соціальної цінності держави. І саме це є метою реалізації норм, якими регламентована діяльність уповноважених державних органів та їх посадових осіб у цій сфері та що визначено як мета забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Певним засобом поєднання «букви» та «духу» кримінального процесуального закону при його реалізації є положення ч. 5 ст. 9 КПК України, якою передбачено, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Ця норма певним чином розширює склад кримінального процесуального законодавства та вводить у сферу правозастосування результати суддівського тлумачення норм, які як взагалі стосуються кримінального судочинства, так і зокрема відносяться до досліджуваного нами випадку. Зокрема мова йде про такі рішення ЄСПЛ як: «Шагін проти України», «Корнев і Карпенко проти України», «Суслов та Батікян проти України», «Van Colle проти Сполученого Королівства», «Boshkoski проти Північної Македонії» та низка інших.

Тож можна констатувати, що оскільки згідно з ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» судовий прецедент у вигляді рішень ЄСПЛ визнано джерелом права, то до компонентів кримінального

процесуального законодавства варто віднести практику ЄСПЛ, яка сприяє правильній, такій, що відповідає меті (духу закону) гарантування та захисту прав і свобод людини, забезпечення її безпеки у кримінальному судочинстві при реалізації норм кримінального процесуального права (буква закону), визначаючи зміст та спрямованість дій державних органів та їх посадових осіб, на яких покладено обов'язки забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

Отже, врахування правового режиму та особливостей застосування норм під час забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, з боку законодавця, уповноважених державних органів та їх посадових осіб сприятиме як удосконаленню правозастосовної практики під час кримінального провадження, так і підвищенню рівня гарантованості прав та свобод осіб, до яких застосовуються заходи безпеки.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2011. 584 с.
2. Кримінальний процес : підручник / [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.]; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ:, «ЦУЛ», 2022. 780 с.
3. Лоскутов Т. О. Щодо типів правового регулювання у кримінальному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2015. Вип. 30(2). С. 137–140.
4. Козюбра М. І. Дихотомія букви і духу права: виникнення проблеми, її аспекти та напрями вирішення. *Наукові записки НаУКМА.* 2008. Т. 77 : Юридичні науки. С. 3–8.

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СУБ'ЄКТУ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Олександр Петрович БОЛІЙ,

*здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0005-5250-5339>*

Забезпечення ефективної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки, як суб'єкту профілактичної діяльності, є фактично неможливою без створення належного рівня гарантій здійснення ними своїх завдань та функцій. Академічний тлумачний словник української мови розглядає гарантію, як: поруку в чомусь, забезпечення чого-небудь; умови, що забезпечують успіх чого-небудь [1, с. 29]. Отже, гарантії – це засоби, що створюють можливість певної діяльності чи відносин. В.Д. Солдатова пропонує комплексний підхід до розуміння юридичних гарантій в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ, визначаючи його як універсальне поняття, що складається з системи правових засобів та спеціально вироблених державою способів, які сприяють реалізації визначених правових норм, регламентуючих їх адміністративну діяльність, забезпечують точне дотримання та застосування нормативно-правових актів, правильне використання прав, виконання обов'язків всіма учасниками адміністративних правовідносин із притягненням винних до юридичної відповідальності [2, с. 851]. Тож в цілому, правові гарантії – це встановлені законодавством засоби забезпечення дотримання порядку реалізації прав та обов'язків учасників конкретних правовідносин.

Гарантії, які забезпечують можливість реалізації підрозділами внутрішньої безпеки профілактичної діяльності можна поділити на декілька груп. По-перше, правові, які на погляд Д.О. Кошикова, являють собою комплекс встановлених державою умов і засобів, направлених на забезпечення ефективної реалізації їх завдань і функцій, законності та дотримання прав громадян. Однією з ключових гарантій є юридична відповідальність, що спрямовується не тільки на осуд і застосування стягнень до винних працівників поліції, але й на стимулювання належного виконання ними своїх службових обов'язків та очищення особового складу від правопорушників [3, с. 98-99]. Отже, автор відносить до гарантій також і відповідальність самого працівника поліції за порушення ним своїх службових обов'язків.

Більш прийнятним уявляється думка І.І. Сенчука відносно того, що правові гарантії є саме юридичними механізмами сприяння професійній діяльності поліцейських, які встановлюють засоби правового впливу на поведінку як самого поліцейського, так і не обмеженого кола

осіб, з якими може стикатися поліцейський. До однієї з таких гарантій автор вважає закріплення більш жорстких видів юридичної відповідальності за правопорушення у відношенні поліцейського [4, с. 90]. Тобто, ці закріплені законодавством фактори, що дозволяють виконувати поліцейськими свої повноваження.

До організаційних гарантій відносять ті, які створюють передумови для незалежності та неупередженості поліцейського при виконанні своїх обов'язків [4, с. 90]. Зокрема, такою гарантією є встановлена Законом України «Про Національну поліцію» заборона окрім безпосереднього і прямого керівника поліцейського, надавати будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги, доручення поліцейському або іншим способом втручатися в законну діяльність поліцейського. Також встановлено заборону надавати поліцейському для виконання тих обов'язків, які не визначені законом [5].

Також, загальними гарантіями, що складають зміст адміністративно-правового статусу підрозділів внутрішньої безпеки як суб'єкту профілактичної діяльності є матеріально-технічні та соціально-економічні. Роль перших полягає у створенні фізичних умови для належного виконання обов'язків поліцейського. До них відносять забезпеченість автотранспортом та паливом для нього, необхідною оргтехнікою, приміщеннями, обладнанням, спеціальними засобами та озброєнням. Соціально-економічні гарантії забезпечують створення та підтримання внутрішньої мотивації поліцейського до продовження служби. До таких гарантій відноситься грошове забезпечення, соціальне та пенсійне забезпечення [4, с. 91]. Гідна оплата праці українських поліцейських відіграє важливу роль у гарантуванні їх діяльності, адже від їх вмотивованості напряду залежить безпека громадян та рівень розкриття злочинів. І тому їх зарплата має відповідати сучасним ризикам та реаліям, забезпечувати стабільність. Розміри грошового забезпечення мають відображати рівень фізичного і морального навантаження для поліцейського, враховувати ризики, які несе службова діяльність [6, с. 239]. Т.Г. Головань справедливо підкреслює, що грошове забезпечення поліцейських повинно досягати своєї основної мети – забезпечення задоволення матеріальних потреб і законних інтересів поліцейських; стимулювання поліцейського краще виконувати свої службові завдання (адже винагорода виконує й заохочувальну функцію) [7, с. 62].

Отже, гарантії як елементи адміністративно-правового статусу підрозділів внутрішньої безпеки НПУ, являють собою сукупність умов та засобів, якими забезпечується реалізації ними своєї професійної діяльності, у тому числі щодо профілактики правопорушень. Відповідні гарантії можуть бути правовими, організаційними, матеріально-технічними та соціально-економічними. Їх загальною ознакою є формально-юридична визначеність та спрямованість на досягнення функціональних завдань.

Список використаних джерел

1. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 2: Г-Ж / ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. 1971. 550 с.
2. Солдатова, В. Д. Сутність та загальна характеристика юридичних гарантій законності в адміністративній діяльності ОВС України. *Форум права*. 2010. № 4. С. 846–852 . URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10cvddou.pdf>
3. Кошиков Д. О. Юридичні гарантії діяльності підрозділів поліції особливого призначення. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 2(8). 2015. С. 95-99
4. Сенчук І.І. Гарантії професійної діяльності поліцейських в сучасних умовах. *Форум права*. № 3. 2018. С. 88–95. URL : <https://forumprava.pp.ua/files/088-095-2018-313-.pdf>.
5. Про Національну поліцію. Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
6. Вапнярчук Н.М. Грошове забезпечення працівників Національної поліції України як важлива юридична гарантія їх діяльності. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 1. 2023. С. 235-240. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/279181/273754>
7. Головань Т. Г. Грошове забезпечення працівників Національної поліції України як один із напрямів професійної мотивації. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. № 2. 2024. С. 60-65

DOI: <https://doi.org/10.71404/PPSS.2024.2.23>

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Ірина Миколаївна ПОПОВИЧ,

канд. юрид. наук, провідний науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
<https://orcid.org/0000-0001-9329-5378>

Загальні засади здійснення судочинства визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів», серед них: незалежність судів, гласність і відкритість судового процесу, право на справедливий суд, рівність перед законом і судом, професійна правнича допомога при реалізації права на справедливий суд та ін. [1]. Однак названий закон не містить повного переліку принципів, що формують названі засади. Разом із цим перелічені зазначеним законом настанови стали основою для принципів окремих різновидів судочинства, які закріплені відповідними кодексами. Так, Цивільний процесуальний кодекс серед принципів цивільного судочинства називає такі: 1) верховенство права; 2) повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом; 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 4) змагальність сторін; 5) диспозитивність; 6) пропорційність; 7) обов'язковість судового рішення; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 9) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом; 10) розумність строків розгляду справи судом; 11) неприпустимість зловживання процесуальними правами; 12) відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення [2]. Як бачимо, загальні засади провадження судочинства трансформувалися в систему принципів, які відображають відповідну специфіку, але разом із цим значна кількість принципів співпадає, тож саме їх можна віднести до загальних принципів судочинства під час здійснення правосуддя.

До принципів здійснення правосуддя Г. Пігарева відносить такі принципи: законності, здійснення правосуддя судом, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, незалежності суддів, гласності розгляду справи та повної фіксації технічними засобами, об'єктивної істини, змагальності сторін, обов'язковості рішень суду, мови судочинства та справедливості [3, с. 91]. Перелічені принципи вважаємо за доцільне взяти за основу для дослідження співвідношення принципу забезпечення законності з іншими принципами судочинства під час здійснення правосуддя. М. Кельман та Р. Кельман підкреслюють, що

законність є однією з провідних, фундаментальних складових верховенства права. У загальному значенні принцип верховенства права постає як заперечення свавільної влади. Це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність осіб. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчій та правозастосовній діяльності, зокрема в законах, які за своїм змістом мають бути пронизані передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо [4, с. 66]

В.С. Петренко відмічає найважливіше значення принципу верховенства права саме для судової гілки влади. Як принцип судочинства він визначає спрямованість правосуддя на досягнення справедливості. Справедливими мають бути не тільки судовий процес, але й результат судочинства. Цей принцип зобов'язує суд при вирішенні справи давати таке тлумачення закону чи іншому правовому акту, яке б утверджувало права людини. Принцип верховенства права означає також, що неповне чи суперечливе законодавче регулювання певних правовідносин або ж його відсутність не можуть бути підставою для відмови у розгляді звернення і вирішенні судом заявлених вимог. Таким чином, принцип верховенства права відкриває шлях до творчого, а не бездумного застосування закону [5, с. 66]. Отже, принцип верховенства права дослідники визнають як головний в будь-якій системі правовідносин, який має особливе значення в судочинстві для забезпечення правосуддя на засадах справедливості, що проявляється у пріоритеті прав та свобод людини як найвищої соціальної цінності. В контексті нашого дослідження необхідно розглянути зв'язок принципу верховенства права та законності.

Принцип законності відносять до загальногалузевого принципу права, який пронизує усю сферу правовідносин, суть якого проявляється в суворому дотриманні та виконанні всіма суб'єктами правовідносин правових норм, верховенстві закону щодо інших нормативно-правових актів [6, с. 51]. Принцип забезпечення законності фактично означає сувору відповідальність всім матеріальним та процесуальним нормам будь-якої діяльності із застосування права, у тому числі судочинства. Як влучно зазначає І.П. Луценко, застосування закону без помилок означає справедливість прийнятого рішення, адже в ідеалі рішення не може бути законним, якщо воно несправедливе, і навпаки не буває справедливого рішення, якщо воно прийняте з порушенням закону [7, с. 76]. В такому контексті принцип законності та принцип верховенства права мають схожі риси, а саме – спрямованість на забезпечення дотримання вимог чинного законодавства. Разом із цим названі принципи не є тотожними.

М. Братасюк та О. Росоляк наголошують на тому, що при всій схожості та взаємопов'язаності верховенство права не можна підміняти верховенством закону, бо це груба теоретична помилка. Саме

верховенство права робить систему справедливою, а отже, – ефективною, формує фундамент демократичної та правової держави. Будь-яка правова держава в сучасному світі дотримується основних засад демократичного суспільства, важливе місце в якому посідають принципи верховенства права та законності та ряд інших важливих принципів, без яких називатися правовою держава не може [8, с. 15]. Отже, законодавство і, відповідно, принцип законності в правозастосуванні можна вважати справедливим і відповідним цінностям демократичного суспільства лише тоді, коли воно ґрунтується на принципі верховенства закону.

Н.В. Максименко зазначає, що принцип законності, який є одним із складових елементів принципу верховенства права, можна розглядати як систему вихідних засад, реалізація яких спрямована на досягнення кінцевої мети та завдань при здійсненні правотворчості та правозастосування, з суворим дотриманням конституційних норм та законів України. Також авторка зазначає, що принцип законності є одним із основних елементів принципу верховенства права, які перебувають у тісному взаємозв'язку та не можуть бути реалізовані в односторонньому порядку. Судові рішення мають відповідати конституційному принципу законності з дотриманням норм процесуального права й переслідувати мету, задля досягнення якої воно було прийняте [9, с. 113-114].

Отож можна зазначити, що реалізація принципу забезпечення законності в контексті реалізації правосуддя в демократичних країнах, до яких належить, безумовно, й Україна неможлива без дотримання принципу верховенства права. Саме ці дві засади не тільки забезпечують здійснення правосуддя в країні, а й лежать в основі реалізації всіх інших загальноправових та спеціальних принципів здійснення правосуддя в Україні.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Пігарева Г. Загальновизнані принципи здійснення правосуддя: міжнародний та національний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. № 3. 2017. С. 91-94
4. Кельман М., Кельман Р. Принцип верховенства права в діяльності органів судової влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. № 3 (31). 2021. С. 61-69
5. Петренко В.С. Верховенство права як новий принцип цивільного судочинства. *Інформаційні технології у судочинстві: матер. всеукр. наук.-практ. конф., яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу (Одеса, 18 квітня 2017 р.)*. Одеса : Фенікс, 2017. С. 62-66
6. Комаришин Н.С. Принцип законності: поняття, особливості. *Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: зб. тез доп. I Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (8-9 грудня 2006 року) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»*. Суми, 2006. С. 49-51.

7. Луценко І. П. Співвідношення принципів законності, доцільності та справедливості у кримінальному праві України. *Університетські кримінально-правові та кримінологічні читання*. Харків. 2017. С. 74-76

8. Братасюк М., Росоляк О. Співвідношення принципу верховенства права та принципу законності. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 1 (13). 2018. С. 11-17

9. Максименко Н.В. Принцип законності в адміністративному судочинстві як один із складових елементів принципу верховенства права. *Наукові записки. Серія: право*. Вип. 16. 2024. С. 111-114

Наукове видання

**Правова доктрина,
Правоутворення та правозастосування:
Проблеми зв'язку та шляхи розвитку**

Тези доповідей учасників
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 10 грудня 2024 року)

Відповідальні за випуск: А. Є. Голубов, М. В. Завальний

Комп'ютерне верстання: М. В. Завальний

Підписано до друку: 10.10.2024 р.

*Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 11,74. Обл.-вид. арк. 12,5.
Тираж 50 прим.*